

BUITEN

12^e JAARGANG N°. 13.

ZATERDAG 30 MAART 1918.

Foto C. Steenbergh.

IN HET PARK NIEUWEROORD, HET MOOISTE VAN UTRECHT'S PLANTSOENEN, EEN SCHEPPING VAN ZOCHER, DAT MET VERNIETIGING BEDREIGD WORDT DOOR HET PLAN DER NEDERLANDSCHE SPOORWEGMAATSCHAPPIJEN OM ER EEN GROOT ADMINISTRATIEGEBOUW MIDDEN IN TE PLAATSEN. MOGE DE UITVOERING VAN DIT PLAN ALSNOG VOORKOMEN WORDEN!

Redacteur: Mr. A. LOOSJES.

INHOUD:

IN HET PARK NIEUWEROORD TE UTRECHT, DAT MET
VERNIETIGING BEDREIGD WORDT, ILLUSTRATIE . . . BLZ. 145
JACK DE ZANGER, DOOR HUBERT FOOTNER (24) . . . „ 146
DE MEDAILLES VAN DEN PAUS, DOOR K. L. SCHAMP . . . „ 147
BEEKHUIZEN ALS BERGLAND, DOOR DR. H. BOS,
GEÏLLUSTREERD . . . BLZ. 148—151
EEN OEROUDE PAASCHHYMME, DOOR G. . . . . „ 151
ONTMOETING IN DEN NEVELMORGEN (GEDICHT), DOOR
TONY DE RIDDER . . . . . „ 151
DE HERVORMDE RENAISSANCEKERKEN IN NEDERLAND
ALS ZELFSTANDIG BOUWWERK GESTICHT, DOOR JHR.
J. H. SCHORER, GEÏLLUSTREERD . . . . . BLZ. 151—153
DE GEBOUWEN DER O.-I. COMPAGNIE (VERVOLG),
DOOR MR. A. LOOSJES, GEÏLLUSTREERD . . . . . „ 154—156
WILDE DIEREN DIE IK GEKEND HEB, DOOR E. THOMPSON
SETON (13) . . . . . BLZ. 155
DE GOUDEN ROOS, DOOR K. L. SCHAMP . . . . . „ 156
BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Men gelieve alles wat de Redactie of de Administratie van dit weekblad betreft te adresseeren aan de Uitgevers Scheltema & Holkema's Boekhandel, Rokin 74-76, Amsterdam, met de toevoeging: „Voor de Redactie” of „voor de Administratie van het Weekblad Buiten”. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.
Afzonderlijke nummers: Prijs 25 cts.

JACK DE ZANGER.

EEN GESCHIEDENIS UIT HET HOOG NOORDEN VAN CANADA,
(24) DOOR HUBERT FOOTNER.

ZOOLANG hij geen wapen heeft, is hij voor ons niet gevaarlijk,” zei Jack. „Maak Davy wakker, en bewaak jullie tweeën dan onze geweren. Ik zal de paarden hier halen.”

Het was nu bij vieren en het begon licht te worden. Het hield op met regenen, en er hing een zware nevel over de weiden langs de rivier. Het was niet gemakkelijk de paarden te vinden. Jack vergewiste er zich van dat er twee ontbraken. Waarom twee? dacht hij. Hij vond het lijk van Etzeeah niet zooals hij half verwacht had.

Hij moest wachten tot het wat lichter was voor hij kon zoeken naar sporen. Eindelijk vond hij ze. Ze leidden terug, de Darwinvallei in, versche hoefsporen van twee paarden, die de oudere sporen van hun eigen paarden kruisten. De paarden hadden gegaloppeerd. Jack keerde terug om het aan Mary te vertellen.

„Ja, hij is er vandoor, dat is vast,” zeide hij. „En hij heeft Etzeeah meegenomen, levend of dood. Het tweede paard droeg ook een last. Hij is terug naar de Sapis om voedsel en een geweer.”

Mary keek Jack onderzoekend en angstig aan, om te zien wat hij van plan was te doen. „Laat hem gaan,” stelde zij voor. „We weten immers toch dat Garrod hier in de buurt is.”

Jack stond met samengetrokken wenkbrauwen na te denken. Eindelijk schudde hij het hoofd. „Hij zou vanavond wel eens terug kunnen komen, en ons een voor een bij het vuur neerschieten. We zullen geen rust hebben en niet veilig zijn voor ik hem te pakken heb. Ik zal Garrod aan jou en Davy moeten overlaten. Je weet hoeveel het vinden van hem voor mij beteekent!”

„Maar jij,” zeide zij haperend, terwijl haar oogen zich open-spalkten van angst voor hem, „je kunt toch niet alleen naar de Sapis teruggaan. Zij hebben op je geschoten!”

Direct verdween Jack's besluiteloosheid.

„Bah! Dat zoodje!” riep hij uit. „Zij zijn nog de minste van mijn moeilijkheden. Ik zal ze op 't lijf vallen voor Jean Paul ze tot iets kan ophitsen. Ik móét dien halfbloed hebben! In mijn kamp kan ik geen moord dulden, en dan den moordenaar nog laten ontsnappen op den koop toe. Geen Roodhuid zal er zich ooit op beroemen, dat hij mij de baas was! Ik krijg hem, al moest ik ook naar de hel rijden en hem er uithalen!”

HOOFDSTUK XVIII.

ASCOTA'S EINDE.

Twee uur later reed Jack voor den tweeden maal het dorp der Sapis binnen, en sprong vlug van zijn vermoeide en bezweete

paard. Het dier bleef staan met hangenden kop, en wijdbeens, hijgend naar adem. Ditmaal verwekte Jack's komst weinig sensatie. De aandacht der Indianen werd door iets anders en vreeslijkers in beslag genomen. Er heerschte een somber stilzwijgen, hetwelk zich zelfs uitstreckte tot de kinderen en honden. Er stond een heele troep mannen en vrouwen om den ingang van Etzeeah's tent verzameld. Zij wendden enkel het hoofd in Jack's richting, en dadelijk nam het gelaat der mannen weder het eigenaardige uitdrukkinglooze masker aan, dat zij steeds aannemen in tegenwoordigheid van blanken. Op het gelaat der vrouwen en kinderen was ontzag en angst te lezen.

„Waar is Ascota?” vroeg Jack.

Enkel en wezen zijgend vallei-waarts.

„Hoe lang?”

„Een half uur,” zeide er een.

Buiten het pleintje zag Jack nog twee bezweete, uitgeputte paarden staan.

„Waar is Etzeeah?” vroeg hij.

Er volgde geen antwoord. Aller oogen wendden zich naar de tepee.

Jack sloeg den voorhang terzijde, en, zich bukkend, trad hij binnen. Hij was voorbereid op wat hij nu zag. Het lijk van den ouden man lag op den rug bij het vuur. De geheele tepee werd verder gevuld door zijn neerhurkende vrouwen en zoons in een houding van sombere treurnis. Etzoogah, de geliefde zoon, keek met verschrikte oogen naar het lijk van zijn vader, en kauwde op het kwastje van zijn rooden sjerp. Etzeeah was niet, wat men noemt „een mooi lijk.” De dood had zijn stempel op zijn gelaat gedrukt, doch dit had niets van de majesteit van den Dood. Zijn groezelige, gerimpelde huid was doodsbleek, en hier en daar zwart gevlekt. De plekken op zijn tanigen hals toonden aan hoe hij aan zijn einde was gekomen.

Zich bukkend, vatte Jack de hand van den oude, en liet haar weder vallen. Ze was koud en stijf. Hij schikte de ledematen van den oude, en gaf een der vrouwen een teeken het lijk met haar doek te bedekken.

Na opgestaan te zijn, keek hij den kring grimmig rond. „Dit is moord!” zeide hij.

Niemand liet op eenigerlei wijze merken dat hij Jack verstaan had.

„Wie rijdt met mij mee om den moordenaar te vatten?” vroeg hij.

Niemand verroerde zich. Het gelaat der vrouwen drukte plotselinge angst uit.

Jack ging weder naar buiten, en nam de zijgende menigte op. Toen hij Charlboging, een van de deserteurs onder hen, opmerkte, ging hij naar dezen toe. „Heeft Ascota nog iets gezegd?” vroeg hij.

De norsche knaap moest wel antwoorden op het bevel dat in Jack's woorden lag. „Ascota gooide Etzeeah zóó op den grond neer!” zeide hij met een gebaar dat de handeling van Jean Paul nauwkeurig weer gaf. „Hij zei: „Dit is een man die mij verraden heeft! Begraaf hem!”

Er voer een huivering door de menigte. Er klonk kindergehuil.

„En toen?” vroeg Jack.

„Toen nam hij een geweer en een deken en elandsvleesch van het vuur vandaan: hij greep een paard en reed weg naar het westen.”

„En liet jullie hem zoo maar ongehinderd gaan?” riep Jack uit. „Ascota is een ander mensch dan wij,” mompelde de jonge man. „Hij doet wat hij wil.”

„Nóg meer oudewijvenpraatjes!” riep Jack uit. „Zijn er nog mannen onder jullie? Ga met mij mee, dan zal ik jullie sterker toovenarij laten zien dan die van Jean Paul.”

Sommige mannen deden alsof ze verachtelijk glimlachten, als om een ijdel snoever. Niemand maakte eenige aanstalten hem te volgen. Jack stond tegenover hun halsstarrigen angst als tegenover een muur, en hij zag het vruchteloze van verdere pogingen in.

Hij vloekte hen uit, en riep uit: „Dan zal ik alleen gaan. Breng mij het beste paard dat er hier is. Ik betaal er voor.”

Zij haalden de schouders op, alsof zij wilden zeggen: „Laat hem begaan, als hij er voor betalen wil.” Een van hen ging het paard halen. Vijf minuten later rende hij het pad weder af.

Buiten het Indianendorp vernauwde zich de vallei, en het druischen van de groote, onstuimige rivier klonk van het uiteinde er van. De omringende heuvelen werden hier snel steiler en hooger. Het pad volgde niet den loop der rivier, doch leidde een honderd voet of zoo verder langs den voet der heuvels. De hellingen der heuvels waren hier afgebrand, en het woud was nog enkel een woestenijs van kale, verkoelde stammen. Vele van dezen waren het paard. Nu en dan onderbrak de rivier haar snellen loop, en overstroomde een groene weide. Het pad liep door deze gemak-vrijen teugel laten.

De duidelijke sporen van Jean Paul's paard leidden hem. Jack kon uit de sporen lezen dat de halfbloed overrijd voortreed en beding zijn paard wagen door het afdalende, moeilijk te berijden pijnwoud. „Krijgen doe ik hem toch,” zeide hij bedaard enkel doel, dat hem eigen was. In zulk een stemming was hij niet langer een mensch doch een machine.

Jack was langs dit pad over de bergen van Fort Erskine gekomen, en kende het dus zeer nauwkeurig. Klaarblijkelijk was Jean Paul op weg naar Fort Erskine, waar men hem niet goed kende. Voor zich uit, door het woud van kale boomstammen, dat hem van alle kanten omringde, kon Jack den toegangspoort zien tot de bergen, de schoone kalksteenen massa van Mount Darwin. Hij had aan den voet van Mount Darwin naar goud gezocht, en dus kende hij ook dat gedeelte van het terrein.

Het was tegen den middag, dat Jack, toen hij om een uitlooper van den heuvel heenkwam, plotseling den teugel inhield bij het zien van een zwart voorwerp, dat voor hem uit over het pad lag. Na afgestegen te zijn, en zijn bevend paard aan een boom te hebben gebonden, ging Jack erheen om de zaak te onderzoeken. Het was een paard, Jean's Pauls paard, met een gebroken voorpoot, en dat aan zijn lot was overgelaten. Jack's hart klopte van nieuwe hoop: hij zag nu het einde van dezen tocht naderen. Het arme dier wierp hem een blik vol pijn toe. Jack kon het geen kogel door den kop jagen, uit vrees zijn positie te verraden, doch uit medelijden sneed hij het den hals af.

Hij ging behoedzaam verder. Van boven was hij gedekt door den uitermate steilen heuvel en de ondoringbare slagboomen der omgevallen stammen. De afdrakken van Jean Paul's mocassins wezen hem den weg. Het pad liep steil af naar een stroompje dat hij goed kende. Het diende tot water-afvoer van Mount Darwin's oostelijke helling. Het vormde tevens de grenslijn van het afgebrande bosch, en verloor zich aan de overzijde van het pad weder in het maagdelijke woud.

Jack ging verder, zoo voorzichtig als een Indiaan, en deed zijn voordeel met elk plekje dat hem dekking aanbood. Bij de beek verloor hij Jean Paul's sporen uit het oog. Het was duidelijk dat de halfbloed de beek op- of afwaarts had doorwaad. Jack was er vrijwel zeker van, dat de halfbloed niet veraf kon zijn, want de Roodhuid van Jean Paul's slag houdt niet van lange voettochten. Doch het beloofde een vrij langdurige achtervolging te worden, en zijn paard was hem van geen nut nu. Derhalve ging hij terug, verborg zijn zadel, en liet het dier vrij rond loopen na het eerst een blok aan de pooten te hebben gedaan, in de hoop, dat het zijn weg zou terugvinden naar de laatste weide aan de rivier die zij gepasseerd waren. Hij bond zich zijn deken en voedsel op den rug en zijn geweer droeg hij onder den arm. Hij bracht een uur zoek met de oevers der beek stroom op- en afwaarts te onderzoeken, doch sporen vond hij niet. Ook was er niets dat erop wees dat Jean Paul verderop naar het pad was terug gekeerd. Zoo Jack al vaardig was in het lezen van sporen, de Roodhuid was niet minder bekwaam in het verbergen ervan. Jack's eenige toevlucht lag in het beklimmen van den berg. Aan den voet van Mount Darwin springt een kleine heuvel uit, en hier bovenop is een kaal rotsplateautje, van hetwelk men de vallei mijlen ver in alle richtingen kan overzien. Daar hij den ingekankerden afkeer der Indianen van het drinken van koud water kende, bedacht Jack, dat Jean Paul een vuur zou moeten aanleggen, en, van het punt waar Jack zich bevond, moest een vuur, hoe klein ook, zoo goed als zeker de plaats waar de Indiaan zich bevond, verraden.

Na zich geïntereerd te hebben, ging hij in rechte lijn de steile helling op, door het zware pijnbosch, dat van de vallei uit naar boven liep, en vervolgens door dik, licht struikgewas van populieren hoogerop. Dit gedeelte van den berg veroorzaakte hem geen bijzondere moeilijkheden bij het beklimmen, en binnen een half uur wierp hij zich plat op den top van het rotsplateautje neer, terwijl de vallei zich onder hem uitstreckte.

Mount Darwin steekt met een lang voorgebergte uit in de vallei, waaraan hij zijn naam gegeven heeft. Dit voorgebergte bestaat uit zeven kleine pieken op een rij, die zich achtereenvolgens de een boven de ander verheffen, en de zevende is de eigenlijke top van den berg. Het was op nummer een van deze kleine toppen dat Jack nu lag neer te staren in de vallei, die hij dien morgen was komen afrijden. Een mijl of zoo verder was een plek groen met een zwarte stip erop. Hij giste dat deze stip zijn paard was.

Naar links kwam het riviertje, in het woud verborgen, van de sneeuwvelden boven op den berg naar beneden storten. Naar rechts bespoelde de rivier zelf den rotsachtigen voet van den monarch. De gemakkelijkste weg naar den top is recht naar boven over de achtereenvolgende pieken, inderdaad is er aan deze zijde een wilde-berggeitenpad naar den top. Men kan den Darwin, zij het dan ook niet zoo gemakkelijk, beklimmen, door het riviertje eenige mijlen ver te volgen, en dan tegen een steile helling op naar een langen kam, die terug leidt naar de zesde piek. Aan de rivierzijde verheffen zich de rotsachtige pieken zesduizend voet in de lucht, loodrecht en onbeklimbaar. Dit was het tooneel van de vervolging van Jean Paul Ascota.

In de geheele wijde ruimte, die zich voor Jack's oog ontvouwde, was er geen teken van leven te bekennen, behalve dan het zwarte speldekknopje, dat hij veronderstelde zijn paard te zijn, en een paar arenden, die hoog boven het bosch zweefden en schreeuwden. Nergens in de heerlijk zuivere lucht was er een spoor van rook te bekennen. Onder het uitkijken at hij wat brood en vleesch, en rookte zijn pijp. Naar rechts beneden hem, ontwaarde hij een plaats waar het spoor over een rotsachtigen uitlooper liep. Aan de andere zijde lag deze voor hem open door het benedenbosch, zoodat Jean Paul het pad van den eenen noch den anderen kant kon afkomen, zonder dat hij hem zag.

Het was wel hard daar maar te moeten zitten wachten. Toen

zijn pijp uit was liep hij rusteloos zijn plateautje op en neer. Achter hem werd het woud dicht en hoog, en verborg de rest van den berg. Hoe het kwam, wist hij niet precies, doch aan het einde van het plateautje, dichtbij de plaats waar hij er op gekomen was, vond hij zich plotseling staan staren naar een volkomen duidelijken indruk van een mocassin in een stuk mos. Zijn borst zwol van voldoening bij het gezicht: terzelfdertijd fronste hij het voorhoofd van spijt, als hij dacht aan al den tijd dien hij verloren had, terwijl hij op nog geen twintig voet afstand van Jean Paul's spoor zat.

Jean Paul's pad naar boven, door de dichte jonge populieren, was slechts enkele ellen van dat van Jack verwijderd. Dergelijke parten spelen de Schikgodinnen ons nu eenmaal! Hij was het rotsplateautje overgestoken, en den berg verder opgegaan langs het berggeitenpad, dat hier voor het eerst zichtbaar werd. Blijkbaar in den waan dat hij alle vervolging had afgeschud, en dat niemand er aan zou denken op den berg naar hem te zoeken, trachtte hij niet langer zijn sporen te verbergen.

Jack haastte zich hem te volgen, even fel en vastberaden als een volbloed jachthond, dien niets anders dan een noodlottig ongeval van zijn doel kan afbrengen. Het ruwe spoor volgde den top van een steenachtigen kam, die aan den eenen kant steil naar de rivier afliep, en aan den anderen meer geleidelijk afdaalde naar een met bosch bedekt keteldal. Dichte pijnboschen boden hem uitmuntende dekking aan. Als alle dierenpaden, slingerde zich het pad als een verward kluwen tusschen de boomen door. Deze laatste eindigden plotseling aan den rand van een ondiepe rotsachtige insnijding, die dwars door den kam liep. Aan de andere zijde van deze insnijding verhief zich de steile wand van de tweede piek.

Jack hield onder het beschermende geboomte halt om te verkenen. De zware rotselling tegenover hem, met haar breede, kale insnijding, vormde een vrijwel volmaakte natuurlijke sterkte. Hij sloeg den top met lynxenooien gade, en even later werd hij beloofd door het zien van een wolkje rook, dat over den rand dreef. Jack haalde diep adem en grimlachte. Dus dáár zat hij!

Hij had de plaats uitnemend uitgekozen. Het pijnbosch eindigde op de plaats waar Jack zich bevond, doch daarboven was genoeg hout om den halfbloed tot aan den Dag des Oordeels te voorzien, als hij daar wenschte te blijven, en zijn vuur was van geen enkel punt der vallei te zien. Ook water had hij zooveel hij wilde, want al de kammen en valleien aan den noordkant lagen dik onder de sneeuw; voedsel kon hij vinden in berggeiten en sneeuwhoenders; om zich te verdedigen had hij enkel maar een steen naar beneden te rollen op het hoofd van den eersten den besten, die trachtte op te klimmen naar zijn arendsnest.

Terwijl Jack daar, zorgvuldig verborgen, stond uit te kijken, liet Jean Paul zich plotseling boutweg zien aan den rand der rots. De afstand bedroeg ongeveer driehonderd yards, een mogelijk raak-schot, maar naar een lastig punt. Jack spaarde zijn lood dus. Het was van het allergrootste belang den halfbloed nog niet te laten zien dat hij vervolgd werd. Jean Paul nam achteloos de toegangen tot zijn positie op, en verdween weder uit het gezicht. Een aanval van voren was absoluut buiten kwestie. Slechts één ding deed zich aan Jack voor, den berg te beklimmen langs den anderen mogelijken weg en Jean Paul van boven op het lijf te vallen. Zoodra dit in hem opkwam, begon hij op zijn schreden terug te keeren, zonder een oogenblik te denken aan de enorme lichamelijke inspanning, die dit plan vereischte. Deze weg was als met moeilijkheden bezaaid. De bedding van het riviertje was opgehoopt met de ineengewarde stammen, die door de voorjaarsvloed naar beneden gespoeld waren. Doch Jack klemde de tanden koppig op elkaar, en, na al deze bezwaren te hebben aangevallen, overwon hij ze een voor een.

(Wordt vervolgd.)

DE MEDAILLES VAN DEN PAUS.

Zooals men weet hecht de Roomsche-Katholieke Kerk hooge waarde aan onderscheidene medailles. Het eerste jaar van zijn pontificaat en verder om de zeven jaar, worden in het octaaf van Paschen door den Paus een zeker aantal medailles gewijd met de beelden van een lam, als zinnebeeld van de teederheid en het geduld van Christus. Die medailles zijn noch van goud, noch van zilver vervaardigd, maar van de kaarsen van het vorige Paascheest. Zij mogen noch beschilderd, noch verkocht worden, alleen uitgedeeld, en moeten als gewijde zaak vereerd worden.

Op Witte-Donderdag of op den Zondag van besloten Paschen maakt de Paus een mengsel van wijwater en balsam, waarin de medailles gedompeld worden, die na dit welriekend bad, den naam ontvangen van „Agnus Dei". Op stillen Zaterdag worden ze door een subdiaken, voorafgegaan door het kruisbeeld, onder koorgezang en met een toespraak den Paus aangeboden, die ze zegent en aan de dignitarissen uitreikt.

Het lam komt op de medailles voor in staande houding met een kruis of kruisnimbe, zinnebeeld van Christus, of liggend als Zoenoffer; ook wel staande op een rots, waaruit 4 stroomen, (de 4 Evangelien), of waarheen zich beiderzijds 6 lammeren, (de 12 apostelen) heenspoeden. De zegevaan is het zinnebeeld van Christus' overwinning. Ook wordt het lam voorgesteld zonder kruis en is dan het symbool der Christenen, inzonderheid van St. Agnes en Johannes den Dooper.

K. L. SCHAMP.

Foto C. Steenberg.

BEEKHUIZEN ALS BERGLAND.

UITZICHT VAN DEN KLUIZENAARSBERG DALAFWAARTS. OP DEN VOORGROND DE HOOGSTE DER „VOORBERGEN“; IN DE IJSELVLAKTE (MIDDEN DER PLAAT) DE TOREN VAN VELP TUSSCHEN TWEE BOOMGROEPEN EVEN ZICHTBAAR (No. 5).

BEEKHUIZEN ALS BERGLAND.

EEN PENNESCHETS OVER HEUVELS EN BERGEN.

KINDEREN zowel als minder ontwikkelde vlakkelandsbewoners denken zich een berg veelal als een groot aard- of rotslichaam, als een bult op het vlakke land, van welks top men naar alle kanten de omgeving kan overzien; dus min of meer als een stompe toren met een brede voet. Er was een tijd, dat iedere tuinaanleg van enige omvang zijn „berg“ moest hebben; de aanleg van de aangrenzende waterpartij leverde daar de aarde voor. Gekroond met bank, koepel of grote boom, vormde hij dan het centrum voor het tuingenoege. Nog zijn er wel mensen, die zich een echte berg als een vergrote uitgave van zo'n bodemverheffing voorstellen.

Meestal leren we wel door woord en beeld, dat die voorstelling heel wat te wensen overlaat, dat een berg een deel is van een groter geheel, dat er dus eigenlijk minder „bergen“ bestaan, dan „gebergten“, waarvan bepaalde hoge punten aparte namen kregen, en zich dus als afzonderlijke individuen in onze gedachten afbakenen.

Toch komt de geheel of gedeeltelijk op zich zelf staande berg wel voor. Enkele vulkaniese kegels staan vrij wel apart in een vlakke omgeving. Ook bergen als de Rigi, de Drachenfels en zelfs de kleine Elterberg (bij Montferland) treden als individuen naar voren, omdat zij aan een paar kanten steil afhellen naar een vlakte of waterpartij; aan de andere zijden hangen zij echter door „zadelvormige“ ruggen met de voortgezette bodemverheffing samen, of lopen over in een zachter golvende hoogvlakte. Meestal geeft echter het woord „gebergte“ een juistere indruk dan het meervoud „bergen“.

Kleine bodemverheffingen noemt men heuvels, en een aaneenschakeling daarvan een heuvelland. Maar daarom is een heuvelland nog geen bergland op kleine schaal. Wel zijn er overgangen tussen beide, dit is immers altijd het geval bij verwante natuurvoorwerpen of -verschijnselen; de natuur maakt geen sprongen. Toch ziet een goed opmerker, zonder dat hij van aard- of aardrijkskunde bijzondere studie heeft gemaakt, reeds binnen onze landgrenzen onderscheid, niet alleen in de hoogte, maar ook in 't karakter der bodemverheffingen. Sommige hebben duidelijk de kenmerkende vormen van vele middelgebergten. In tegenstelling met de andere wil ik deze dan ook als bergland beschouwen; vindt iemand de afmetingen daarvoor te gering, welnu, wij zullen niet over een naam twisten, maar de overeenkomst in karakter bestaat.

Wat ik heuvelland noem, ziet men het zuiverst in de duinen. De ene top volgt op de andere, ze zijn door een diepere of vlakke inzinking gescheiden. Slechts enkele malen rijen zich enige toppen tot grotere gehelen aan elkaar, welke meestal de vorm hebben van al of niet vertakte ruggen; een hogere top wordt ook wel door enkele lagere vergezeld, maar niet eigenlijk voorbereid. Men voelt niet de noodzakelijkheid van deze samenvoeging, ze doet zich als toevallig voor, en niemand zou zich verwonderen als de opeen-

volging anders was. In zijn gedachten trekt men gemakkelijk onder alle toppen het vlak van strand of polderland door, als een tafel onder een reliefskaart. Alsof men met een reuzenschop alle verheffingen zou kunnen opnemen, en het land vlak maken gelijk bij het afgraven van een terp geschiedt. Met der daad blijkt hiervan zelfs de mogelijkheid; terwille van de kultuuruitbreiding ontdoet men immers gehele duinstreken van hun heuvels en maakt ze tot vlak (bolle)land (Hillegom, Lisse enz.). In de diepere inzinkingen tussen de heuvels heeft men het gevoel van op een niet slechts relatief, maar ook in werkelijkheid laag terrein te zijn; de aard van de plantengroei, onder de invloed van de grondwaterstand, bewijst, dat ons gevoel ons niet bedriegt. Waar deze heuvels weinig tot complexen zijn samengegroeid, maken zij de indruk van willekeurig aaneengeschakelde bergjes van het karakter der straks genoemde tuinbergjes, al is ook de geoloog dikwels in staat voor de bijzondere vormen en plaatsing, oorzaken op te sporen. Alleen aan land- en zeezijde zijn de heuvels vaak meer samenhangend en naderen de vorm der *heuvelruggen*.

Meer typies in deze gedaante zijn b.v. de Utrechtse rug, die van de Grebbe af over Maarn naar Amersfoort ombuigt, en zich in het Gooi vervlakkend uitbreidt; de Overijsselse ruggen van Salland en Twente, de Drentse van de Hondsrug. De korte bodemsteigerings der duinen ontbreekt hier wel niet geheel, maar is totaal ondergeschikt aan de wijdere terreingolven. Verschil in breedte van het vlakke rugdeel, steilere en zwakkere hellingen, overdwarse inzinkingen, die de loop der overwegen bepalen, zij geven binnen beperkte grenzen afwisseling in het landschap. Van uit een hoog punt, als uitzichttoren of luchtballon doet het zich voor als een langwerpig heuvelleiland. Is de rugkam niet al te breed, dan ziet men van sommige punten naar *beide* zijden in het vlakke land. Door zijn wijdere vormen, zijn vaak glooiende overgang in de omgeving, waarvan het bouwland soms tegen de helling opkruipt, dan weer zich in de vlakte terug trekt, maakt zo'n heuvelrug meer de indruk van een rimpel in de aardkorst zelf, en minder van een voorwerp, dat er bovenop gezet is.

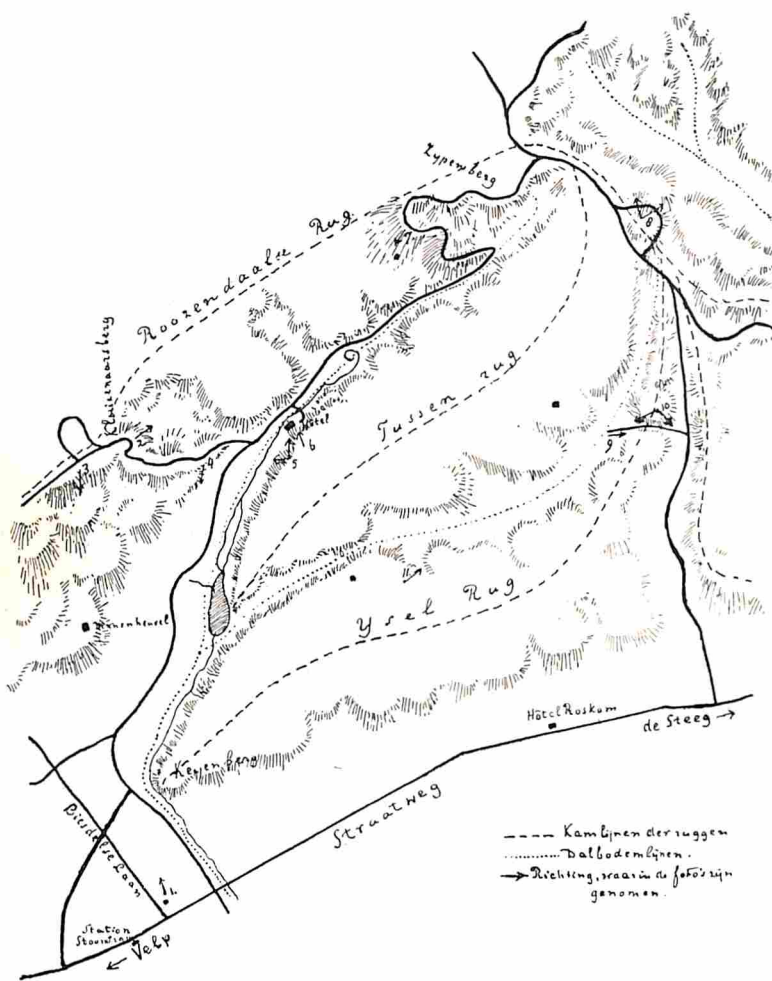
Weer in andere vorm en van grotere uitbreiding dan de vorige, treedt de Neder-Veluwe als heuvelland op. Van het westen, van de Gelderse vallei uit, doet zij zich voor als een heuvelrug, glooiend oprijzend. De wijze, waarop zij gevormd zijn, heeft zich als het ware in die zacht uitlopende, rustige bodemgolven vastgelegd, omdat wij de kalm werkende oorzaken van hun ontstaan er in terugg vinden. In dit bedaard bewogen terrein past de vrede der golvende roggelands en de markering der schuin opgaande lijnen door het korte, trijppachtige hakhout. Over die hoge rand heen dalen wij weer langzaam naar de wat lager gelegen centrale Veluwevlakte. Een hoogvlakte, op haar beurt weer als basis dienende voor allerlei, soms ook duinvormige heuvels. De hogere lijst, ook van uit die centrale vlakte meestal duidelijk als verheffing

te zien, omsluit een groot deel van de Veluwe; van Lunteren en Ede af naar de Wageningse Berg begrenst zij de Gelderse Vallei; zij zet zich met een meestal steile helling vrij dicht langs de Rijn voort, buigt naar 't N.O. en ten slotte geheel naar het N. om, op grotere afstand van de IJsel tot Apeldoorn en verder. Hier en daar wordt de rug afgebroken door loodrecht of schuin gerichte dwarsdalen, al of niet door een kabbelend beekje verlevendigd. Zijn grootste hoogte en breedte bereikt de lijst tussen Arnhem en Apeldoorn, bij voorkeur de „Hoge Veluwe” genoemd. Vooral tegenover Velp, de Steeg en Dieren krijgt de hoge rand zo'n breedte en strekt zich zo ver onder langzame, maar telkens weer afgebroken daling, hoogvlakte-achtig naar het Veluwe centrum uit, dat de overeenkomst met een rug voor het lekenoog verdwijnt en slechts bij samenvatting der vormen weer begrepen wordt. Natuurlijk neemt hiermee de lengte der dalen toe; zij krijgen de kenmerkende eigenschappen van echte bergdalen, vooral als er een beekje doorstroomt. Van uit hun monding in het grote rivierdal stijgt hun bodem eerst ter nauwernood, dan langzaam, en eindelijk vrij steil; hun top ligt aan de hoge hoogvlakterand. Gewoonlijk aan de mond het breedst, vernauwen ze zich naar boven af allengs, of ook meer plotseling. Zij nemen op hun beurt zijdalen in zich op, en deze herhalen de hoofddalvorm op kleiner schaal. Naburige hoofddalen worden gescheiden door ruggen, deze weer overdwars gekorven door de aan weerskanten aflopende zijdalen van de tweede orde.

Ondanks zijn betrekkelijk geringe hoogte (maximum 100 à 110 M.) aarzel ik niet, dit terrein met een middelgebergte gelijk te stellen. Evenals b.v. het Schwarzwald heeft het aan de rivierzijde zijn verbrokkelde ingesneden rand. Evenals daar stijgt men door vele dalgleuven naar de rand van een meer regelmatig verlopend hoog terrein. De gescheurde rand is altijd het meest romantische gedeelte; de tegenstellingen tussen hoog en laag liggen het dichtst bijeen, de wanden stijgen het steilst uit de dalbodem op. Het landschap omvangt de wandelaar, bij elke bocht van de weg, die als een tapijtloper de dalbodem bekleedt, ontwikkelen zich nieuwe perspectieven. Al het oude ligt reeds weer afgesloten achter u, ge voelt u zelf steeds hoger en verder in het terrein indringen, de weg moet u ergens brengen. De verwachting wordt gespannen; de winden zullen op het hogere plan anders waaien, de longen anders ademen. Ge wordt opgenomen in een aparte wereld, waarvan de steeds beperkte, maar voortdurend afwisselende omgeving de elementen aandraagt voor de opbouw van een groter geheel.

Dit is het gevoel, dat u overkomt in het bergland, en dat ge in een echt heuvelland ten enen male mist. Wandel door duin of Gooi, over Utrechtse of Overijsselse heuvelruggen, — ondanks alle afwisseling behoudt ieder deel ongeveer het karakter van het geheel. Ge merkt niet, dat ge voortkomt, dat ge ergens naar streeft, het is in 't algemeen vrij onverschillig, in welke richting ge uw reis maakt, de logiese opvolging der taferelen ontbreekt, dus de grote lijn, die de bekoring aan het bergland geeft. 't Zijn vooral deze ingescheurde, verbrokkelde en uitgespoelde randen der middelgebergten, die de reizigers lokken, en de beklimming van een bergtop loont dikwels meer de moeite dan het uitzicht van de top zelf. Van de Harz wordt vooral de noordrand, van het Schwarzwald de westrand bezocht. En zo heeft ook de Hoge-Veluwe-rand tussen Dieren en Arnhem zijn eigenaardige bergbekoring, die daardoor buitenlandachtig aandoet.

Bij herhaalde bezoeken aan zulk een schoon terrein voelt men, dat het aesthetische en poëtische genot langzamerhand wordt ondersteund door het intellectueel genot van het begrijpen der bodemvor-

BEEKHUIZEN ALS BERGLAND.
ORIËNTEERINGSKAARTJE.

Rhedense Veld. De bovineinden der beide dalen liggen op niet meer dan tien minuten afstand, in het IJsel dal monden zij uit, een klein uur ver van elkaar. Zij zijn gescheiden door een bergrug, die bovenaan smal begint, naar het zuiden vrij steil afdaalt, en waarover zich de weg van de Zypenberg af naar beneden slingert. Deze weg splitst zich na enige tijd in tweeën, de oostelijke tak loopt over de dalende rug voort langs „Heuven”. de westelijke zakt sneller af, door een kort dal en mondt op de straatweg uit, een weinig oostelijk van het Hotel „de Roskam”. Van de uitmonding van dit dal loopt een vrij plotseling oprijzende bergrug zuidwestwaarts terug tot aan de ingang van het Beekhuizer dal. De Keyenberg vormt hier de uiterste hoek van deze „IJselrug”. De noord-westelijke rugbegrenzing van het Beekhuizerdal gaat in noord-oostelijke richting vrijwel recht van het landgoed Roozendaal op de Zypenberg aan, ik zal hem de „Roozendaalse Rug” noemen.

Het Beekhuizer dal is aan zijn monding zeer breed; hoger op, bij het vijfertje, begint zich een eerst smalle, later zeer in breedte toenemende bergrug „de Tussenrug” te welven, die het dal overlangs in twee delen splitst. De westelijke geul, het eigelijke „Beekhuizer dal”, waarin ook het Hôtel gelegen is, komt van de Zypenberg; de zuid-oostelijke, in welks hoge gedeelte de boerderij „Herkuizen” ligt, en die ik daarom het „Herkuizer dal” wil noemen, wordt enerzijds door de genoemde „Tussenrug”, anderzijds door de straks vermelde IJselrug begrensd. De top van dit dal buigt

Foto C. Steenbergh.

BEEKHUIZEN ALS BERGLAND.

WIJDE MONDING VAN HET BEEKHUIZERDAL IN HET IJSELDAL (No. 1).

Links de Roozendaalse rug, op een der voorbergen daarvan (ongeveer in het midden der plaat) de villa „Dennenhoeveel”. Voor dit huis langs schiet het dal, schuin rechts achter den Keyenberg, (rechts op den voorgrond), om.

men. En zo voelde ik de lust in mij opkomen, enkele vakantiedagen te besteden aan het in kaart en beeld brengen van een deel dier schone en instructieve streek, die ik het Bergland van Gelderland wil noemen, een deel, dat in een oude beschrijving den naam voerde van „Geldersch Arcadie”. Het oriënteringskaartje, waarop dalen en bergruggen enigszins schematisch zijn weergegeven, moge de beschrijving te hulp komen, het maakt echter geen aanspraak op absolute nauwkeurigheid.

De straatweg Arnhem-Zutphen loopt in hoofdrichting Z.W.-N.O. over het laagterras, dat als overgang tot het IJsel dal de hogere Veluwerand omzoomt. Rechts verdeelt de IJsel op grillige wijze zijn weidewak in onevenredige velden, links troont het hoger gelegen terrein. Even oostwaarts van Velp mondt in het IJsel dal het Beekhuizer dal uit, hetwelk komt afdalen van de zuidzijde van de Zypenberg. Aan de noord-oostzijde van deze top zakt een tweede dal in zuid-oostelijke richting naar genoemde straatweg af, na bij de Steeg zich minder opvallend, met het grote rivierdal verenigend. Een naam van dit dal is mij niet bekend, ik wil maar spreken van het „Heuvense dal”, naar het landgoed Heuven, waar het langs trekt. Het vormt een deel van het Worth

zich wat naar het noorden om en ontspringt tegen de rug van het Heuvense dal, lager dan de Zypenberg. Op het kaartje op blz. 149 zijn de dalbodems door stippellijnen, de bergruggen door streeplijnen aangeduid. Tot goed verstand van de straks volgende beschrijving en van de daarbij gevoegde platen was deze enigzins dorre uiteenzetting nodig.

Evenmin als de gewone berg een naar alle zijden aflopende hoogte is, evenmin is een dal een naar alle kanten oplopende kuil. Ja, wel eens in het heuvelland, in de duinpannen. Maar zelfs een zogenaamd keteldal is meestal een deel van een lengtedal, welks uitgangen door ver voor elkaar schuivende bergranden verborgen zijn. De meest gewone vorm van een bergdal is die van een scheur, kort onder de bergtop als vlakke, maar smalle gootvormige inzinking beginnende, en zich naar beneden tussen de hoogten in verdiepende, totdat de dalbodem aan de uitgang gelijk geworden is met het hoofddal, waarin hij overgaat. Men kan dus in een dal opstijgen, en de meeste bergtoppen bereikt men langs wegen, die altans geruime tijd de dalbodem volgen. Zowel het water als de koude, zwaardere lucht vloeien door de dalgleuf omlaag, en scheppen de beken en de dalwind.

We willen de Zypenberg door het Beekhuizer dal heen bereiken, en slaan daartoe, even voorbij het station van de stoomtram Velp-Dieren, links de Biesdelse laan in. Een verharde weg, waaraan huizen verrijzen; vroeger waarschijnlijk een dalweg over een waterhoudende, biezen voortbrengende bodem, die de cultuur later heeft drooggelegd. We hebben voorlopig nog moeite, op het wijd uitgestrekte, met wegen en boomrijen doorsneden, vlakke bouwland de berggrenzen van het dal op te sporen. Ja, rechts markeert de Keyenberg vrij scherp de plaats, waar 't Beekhuizerdal in 't IJseldal overgaat, maar links is de schuin optrekkende Roozendaalse rug nog geheel achter de voorgrond verborgen en wordt eerst als sluitstuk van het tafereel zichtbaar, als men rechts van de weg in het bouwland staat. Nu is de indruk van dergelijke hoogten op een fotografie altijd veel geringer dan in de werkelijkheid, en wij vrezen voor een nietszeggend beeld, als we niet wat beter over de voorgrond kunnen heenkijken. Misschien wil de bewoner van het laatste huis, naar welks bovenvensters ik reeds begerige blikken heb geslagen, ons ter wille zijn. En werkelijk, ofschoon het nog vrij vroeg in de morgen is, ons verzoek, ik mag wel zeggen, onze brutale vraag, vindt onmiddellijk gehoor; Mr. M. heeft de beleefdheid ons de keuze te laten uit al zijn vensters! Natuurlijk kiezen wij het hoogste en nemen van een trapbordes ons eerste beeld: de wijde ingang van het dal. Rechts de Keyenberg, in het midden daarachter wegschuivend de Roozendaalse rug. Een enkele blik op het kaartje, waar de richting van het uitzicht door een pijltje bij 1 is aangegeven toont echter aan, dat we vóór die hoge rug nog andere lagere voorbergen (als Pinkenberg, Torenberg en Manegeberg) in onze gezichtlijn krijgen. Dit wijst op een bergland karakter. Vaak verheft namelijk in het gebergte een grensrug zich niet onmiddellijk tot de volle hoogte, maar komt de stijging telkens in enige voortoppen tijdelijk tot rust. Op ons beeld zijn ze door de grote afstand nog bezwaarlijk te onderscheiden; hun plaats wordt echter aangewezen door de villa „Dennenheuvel”, op de laagste dezer voorbergen, dus vlak naast het dal gelegen.

Om hierop een betere kijk te krijgen zoeken we de Keyenberg

op. Het rustige, brede bouwland-dal in de richting van de veelbelovende bergruggen, die ons straks zullen insluiten, optrekkend, houden we rechts, en overschrijden de beek eerst vlak bij de voet van de Keyenberg. Een bewijs dus, dat het schijnbaar vlakke dal naar deze kant afhelpt. 't Weer begint onstuimig te worden, de wind jaagt grote donkere wolkplakkaten onder de blauwe lucht door; nu wij op de Keyenberg staan, blijken de kansen voor een goede foto te zijn verkeken. En omdat men op de berg zelf de wind uit de eerste hand heeft, en wijl wij de achtergrond moeten verschalken tussen de heen en weer zwiepende takken van de voorgrond door. Want de betekenis van dit plaatje zou liggen in de dwarse overkijk naar het N.W. over het hier reeds enger geworden dal. (Zie kaartje) Het oog stuit hier tegen de straks genoemde „voorbergen”, de villa „Dennenheuvel”, welke op de laagste daarvan gebouwd is, wordt hier reeds duidelijker zichtbaar dan van het vorige punt uit. Bos en bouwland wisselen op deze trapsgewijze oplopende dalhelling nog met elkaar af; zoo schuift ook in het eigelijke gebergte het bouwland altijd een eindweegs tegen niet te steile hellingen op, vaak door haaks op elkaar staande bosranden omlijst. Nu weer bergaf, naar de dalweg, die van het kasteel Biljoen (waar de eigenaar van Beekhuizen woont) dwars over de straatweg Arnhem-Zutphen naar het Hotel Beekhuizen en verderop naar de Zypenberg voert. Deze weg markeert enigzins de dalbodem, waarvan, zoals wij zagen, de oostzijde de laagste kant is. In een gebergtedal van grotere lengte lopen rivier of beek gewoonlijk nu eens aan de ene, dan aan de andere zijde, al naar de voet van de linkse of van de rechtse berghelling verder doorschuift en tot hoge zij van de dalbodem wordt. De gebaande weg volgt dan niet al deze wisselingen en moet daardoor af en toe de kronkelende beek overschrijden, zelf daarbij zacht op en neer golvende. Ons Beekhuizerdal is voor dergelijke herhaalde wisselingen te kort; alleen later bij het Hôtel zelf, is de beek wat naar links verschoven, waarschijnlijk echter kunstmatig zo geleid. Overigens is steeds de oostzijde de laagste kant; tussen dalweg en beek ligt voorlopig nog een strook zwak naar rechts aflopend bouwland, aan de overzijde waarvan de berg oprijst, door hoog geboomte, meest beuken en dennen, gekroond. We volgen de dalweg stroomopwaarts, totdat, dicht voor het Hôtel, de aflopende helling van de Kluzenaarsberg aan de linkerzijde weg en beek nauwer insluiten. De grintweg, die zich over deze helling door de dennen naar boven slingert, was een paar jaar geleden nog een echte bergweg. Door zijn bochten en omlijsting steeds in het uitzicht belemmerd, kon men nergens zien, waar de weg op uit zou lopen; dat maakte hem veelbelovend en de overblik op de top werd een verrassing. Sints echter een deel van dit afsluitende dennebos gekapt is, ligt het zijdal rechts, dat vlak bij het Hôtel uitkomt, voor 't grootste gedeelte bloot en biedt van nabij gezien, een verlaten aanblik. 't Heeft niet het ongerepte van de kale hei, integendeel, de poëtische stemming wordt door de onharmonische bodemvegetatie en de veelvuldige sporen van menselijke werkzaamheid verstoord. Afgezaagde boomstammen, achtergelaten twijgen, maar vooral de talloze aardhopen en -kuilen, door het rooien der tegenwoordig waardevolle boomwortels ontstaan, — ze maken u duidelijk, dat ge allermint in de z.g. „vrije natuur” zijt. Maar op de top van de Kluzenaarsberg doet het kale veld, nu als geheel en als voorgrond, het zeer mooi; want daarachter stapelt zich een gehele wereld van met bos beklede bergen op. Een sektor van het uitzicht is in plaat 2 (hiernaast) afgebeeld; de Zypenberg vormt daarvan het hier in deschaduw gelegen sluitstuk. Een smal zandpaadje, gemarkeerd door een inkeping in de boombekleding kruipt, door de heide heen, er tegen op, van achter een lagere dwarsrug oprijzend. Achter die rug blijkt dus nog weer eerst een tweede zijgleuf van het Beekhuizerdal te liggen.

Keren wij ons om, dan ontrolt zich een vijftigtal passen verder op, dalafwaarts, in de richting van Velp een ander schoon panorama voor ons oog (pl. 3, op blz. 148). Op de voorgrond wordt het rechts door een groepje van pittoreske berken begrensd; verder ontwaart men op de achtergrond het IJseldal met het spitse torentje van Velp (bijna precies in 't midden). Dicht onder ons zien we een der straks genoemde iets lagere „voorbergen” op de afhelling. En links daarvan sluit de Ijselrug met de Keyenberg als hoekpunt het tafereel af. De late namiddagstemming — de foto werd ongeveer 6 uur (zomertijd) genomen 1) — geeft door de schuine lichtval iets breedts en bij de donkere lucht iets opflikkerends aan het landschap.

Tans langs dezelfde weg, die we zijn opgegaan, naar de dalbodem terug. Maar een paar minuten voor we die bereiken, even een zijsprong rechts, dwars door de hier dunne mantel van dennen. Eigelijk zijn we reeds in het dal, maar de met hakhout begroeide bodem loopt van hier nog schuin af naar de beek. Een foto (pl. 4 onder op blz. 151, dalafwaartsge-

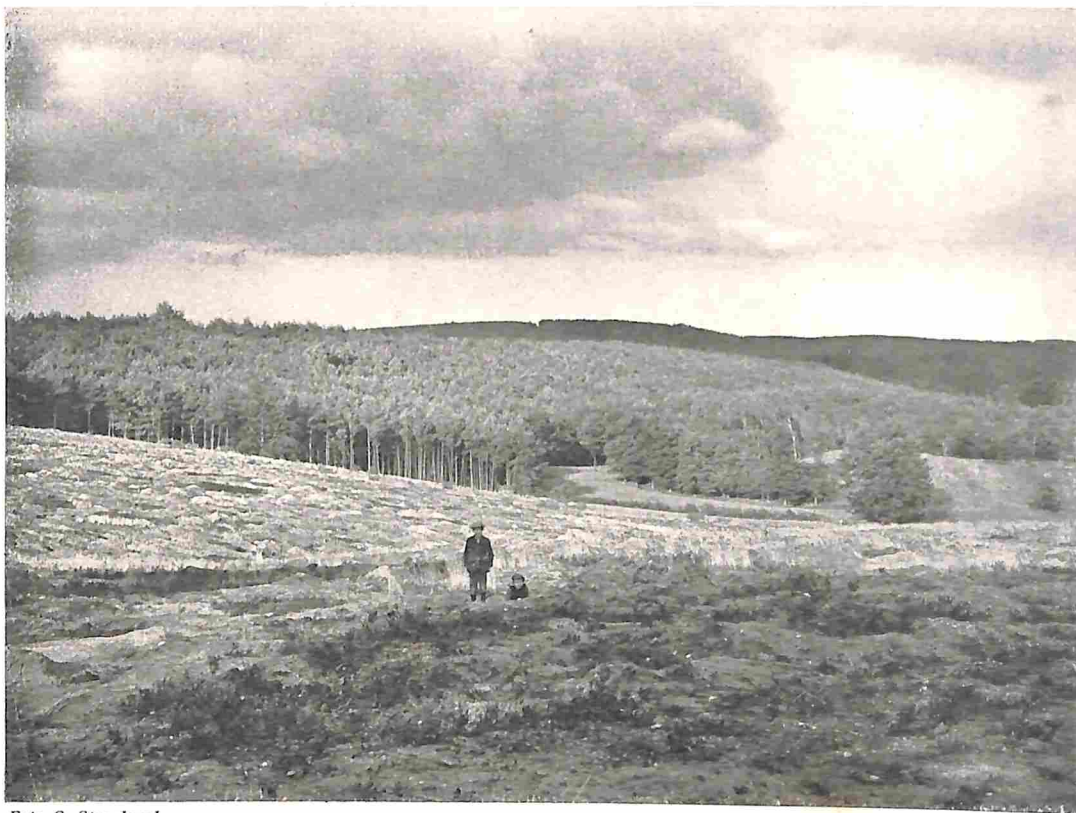

Foto C. Steenberg.

BEEKHUIZEN ALS BERGLAND.

GEZICHT VAN DEN TOP VAN DEN KLUZENAARSBURG OP DIEN VAN DEN ZYPENBERG (IN DE SCHADUW LIGGEND) (No. 2).

Foto C. Steenbergh.

BEEKHUIZEN ALS BERGLAND.
DE EIKEN PHILEMON EN BAUCIS.

nomen), laat deze flauwe helling zien, alsook de verder voortgeschreden dalvernauwing. De boomenrij links geeft ongeveer de loop van de beek aan; het groene veldje in de verte wijst op naar beneden toenemende dalruimte; rechts begint de helling der „voorbergen”.

Naast de dalweg, kort voor het Hôtel trekken, de twee beroemde eiken „Philemon” en „Baucis” onze aandacht. In de vorige jaargang werden zij door de Heer *Drijver* beschreven. Zij vertakken zich zeer laag bij de grond, waarschijnlijk is de aarde om de stammen heen opgehoogd. En achter deze eerwaardige getuigen van verscheiden mensengeslachten komt de roomkleurige romp van het even schilderachtig gebouwde als gelegen Hôtel te voorschijn. Prachtig komt de voet tegen de beekdiepte uit, evenals romp en dak naast afzonderlijke prachtbomen en tegen de boom-massa in haar geheel.

(Slot volgt.)

Dr. H. Bos.

1) De foto's zijn niet in dezelfde volgorde gemaakt als ze hier worden besproken. Lichtval en weerstoestand moesten in aanmerking worden genomen, het weer werkte helaas niet altijd mee.

Op uitdrukkelijk verlangen van den schrijver in „vereenvoudigde” spelling.

Een oeroude paaschhymne.

In de eeuwenoude boekerij van het klooster Corvey in Westfalen, oorspronkelijk een kloosternederzetting van het sticht Corbië in Picardië, bevindt zich een oud handschrift, dat een overoude zegenbede bevat aan de Oud-Germaansche lentegodin Ostara gewijd.

Het luidt aldus:

„Easter Eastar eordhan modor genne these acera veaxendra and virdhendra eacniendra elniendra fridha him! that his yrdh si gefridhod and heo si geborgun as his halige the on heof enum sint”.

Vertaald komt dit gebed neer op het volgende: „Ostara, Ostara! moeder der aarde, laat dezen akker groeien, laat hem groenen en bloeien, vruchten dragen; geef hem vrede! Moge het veld vrede dragen en beschut zijn als de heiligen in hemelsche oorden!”

G.

Ontmoeting in den nevelmorgen.

Vroeg dien uchtend was je komen
Door de morgenmisten heen,
Fijn en teer, leek je een p insesje
Dat me uit schoonen droom verscheen.

Licht-doorzond de ijle verten...
Uchtend-damp verhulde 't blauw,
En je naadren scheen geboren
Uit de klare, milde dauw,

Die op grasjes, fijn als spinrag
Legde zoet en koel gewicht,
Zilver-parel-draden weefde
Rond je kinderlijk gezicht.

Van de wazig-witte landen
Was het dat je als droomend kwam —
Dauw-besprenkeld schenen je oogen
Toen weer 't witte land je nam.

TONY DE RIDDER.

De Hervormde Renaissance-kerken in Nederland, als zelfstandig bouwwerk gesticht

DE KOEPELKERKEN VAN MIDDELBURG, LEIDEN EN AMSTERDAM:
DE OOSTKERK, DE MARE-KERK EN DE NIEUWE LUTHERSCHE KERK.

I. DE OOSTKERK TE MIDDELBURG.

HET blijft onverklaarbaar, dat, toen na de Hervorming Protstantsche kerken moesten worden gesticht, de zeventiend'eeuwsche bouwmeesters zoo zeer verlegen waren met het vinden van den vorm van Godshuizen voor den nieuwen eeredienst geschikt. Wat ware het eenvoudiger geweest om, toen de symphatiekste kruisvorm nog niet ontdekt was, onmiddellijk den koepelvorm in te voeren, welke geheel aan de eischen van den protestantschen eeredienst, — namelijk dat de predikant door alle lidmaten kan worden gezien en zijn woord gemakkelijk kan worden verstaan — voldeed? De koepelkerken bestonden immers te Byzantium, Rome en in Italië, en het mag aangename worden, dat ongetwijfeld eenige dier gebouwen door gravuren ten onzent bekend waren.

Onder de belangrijkste typen van zeventiend'eeuwsche koepelkerken in Nederland, mag de groote Oostkerk te Middelburg genoemd worden, welke in 1647 door Bartholomeus Drijfhout 1) ontworpen werd. Deze was architect te 's Gravenhage en werd met raad en advies bijgestaan door de bouwmeesters Pieter Post te 's Gravenhage en Arent Gravesant te Leiden.

Vroolijk rees uit het oosten der stad haar silhouet, want het regenachtigeweer werd weldra verdrongen door helderen zonnenschijn en zoo kwam men niet te zeer onder den indruk van het zwaar-moedige, dat de atmosfeer en het landschap in Zeeland dikwijls kenmerken. Ook de karakteristieke kleederdracht der landlieden, — het was te Middelburg markt-dag — werkte mede om den indruk van dit schoone land en van de merkwaardige oude stad te verrijken. De Oostkerk ziet er in deze gedempte verlichting bekoorlijk en aantrekkelijk uit. De hoofdvormen van het Godshuis, hoewel sober in ordonnantie, werken krachtig, en de atmosferische verlichting was van dien aard, dat alle onderdeelen voor het ongewapend oog helder zichtbaar waren en toch den indruk der hoofdvormen van den tempel niet overstenden. Een gelukkig oogenblik van waarneming dus, want de architectuur, evenals het landschap, hebben in uiterlijke verschijning nukken, en wisselen bijna onafgebroken van uitzien en tint.

Foto C. Steenbergh.

BEEKHUIZEN ALS BERGLAND.

DALGEZICHT AFWAARTS, VAN DEN VOET VAN DEN KLUIZENAARSBERG (No. 4).
De boomenrij links volgt ongeveer de beek. De dalbodem helt flauw naar links af. Rechts beginnen de lagere „voorbergen”.

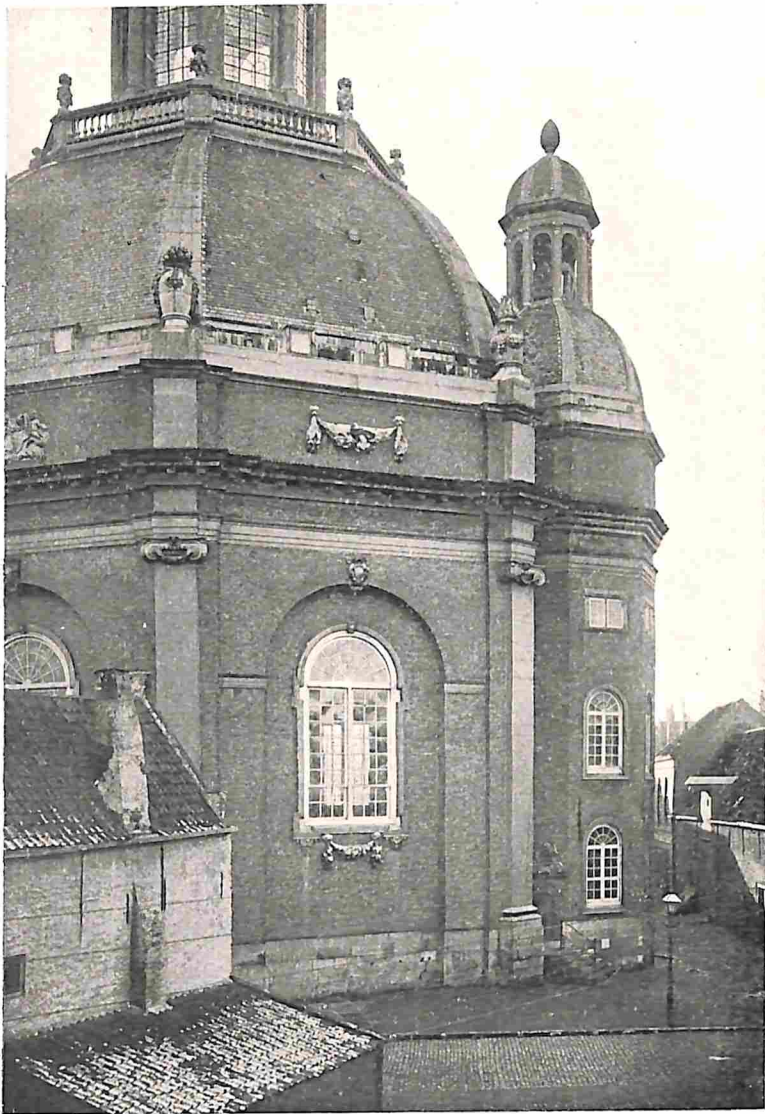

Foto E. Helder.

DE OOSTKERK TE MIDDELBURG.
DE UITBOUW AAN DE ACHTERZIJDE.

De lange reis naar het Zeeuwsche land wordt door den indruk der Oostkerk rijkelijk vergoed. Welk een voorrecht een waardvol zeventiend'euwsch kerkgebouw te mogen zien en kennis te maken met de gaven van den ontwerper Bartholomeus Drijffhout, die door dit werk toont een echt kerkbouwmeester te zijn. Want zijne schepping, gestempeld door iets sterk persoonlijks, voldoet ongemeen en in hare verschijning en in haar interieur; er zijn, — wat zelden is — noch zwakheden noch wanklanken. Dit stemt vroolijk en blij, en wekt op tot kalm en grondig bezien. — Vergun mij vooraf een kort bespiegelend woord. Tot juiste vaststelling van den indruk, welke eene koepelkerk maakt, wordt namelijk voor alles de koepelvormige afdekking zelve bezien evenals ter beoordeeling eener kruiskerk de vorm van het kruis en die van het dak allereerst scherp moet worden waargenomen. Een blik op de Oostkerk te Middelburg geeft verscheidenheid van indrukken, en dat de opvattingen over haar aspect uiteenloopen, is niet onnatuurlijk. De koepel namelijk laat Drijffhout onmiddellijk boven de muren beginnen. Dit *laagaangezette* van den koepel voldoet menigeen en men meent met recht dat hierin de ernst van uitdrukking, hetwelk dit bouwwerk kenmerkt, wortelt; anderen, — ook de kunsthistoricus Weissman — oordeelen, dat dit laagaanzetten van den koepel een gedrukt effect veroorzaakt. Buiten kijf staat vast, dat de hoofdindrukking eener koepelkerk voor alles gelegen is en in de wijze en in de hoogte van aanzet van den koepel. Deze gedachte houde men bij het beschouwen van dit type van Godshuizen scherp in 't oog. Dwaling in de opvatting wordt hierdoor uitgesloten en het is ons dan gegeven met juisten blik afbeeldingen van eenige koepelkerken uit de verschillendste tijdperken der kunst naar hunne waarden te schatten: het Pantheon te Rome (26 v. Chr onder de regeering van Augustus, door den bouwmeester Valerius van Ostia uitgevoerd), de Moskee der Saihra te Jerusalem (688, opgericht op de plaats van den tempel van Salomo), den dom te Florence (door den Florentijnschen architect Filippo Brunellesco, 1377-1446), den St. Pieter te Rome (1546, gebouwd door Michelangelo), de Oostkerk te Middelburg, de Mare-kerk te Leiden, de Nieuwe Luthersche kerk te Amsterdam. Beziet men deze afbeeldingen, — welke in elk werk over bouwkunst te vinden zijn — aandachtig, dan blijkt dat bij alle de vorm en de *hoogte van aanzet* van den koepel zeer uiteenloopen; het laagst in het diep ernstig, eerder somber gestemd Pantheon te Rome, het hoogst in de elegante Mare-kerk te Leiden. — Maar waarom langer met deze beschouwingen uw geduld op de proef gesteld. Wij zijn te Middelburg en worden door den beminlijken en schranderen koster Klaassen, — die er op bogen mag dat zijne familie dit ambt bijna gedurende eene eeuw met toewijding heeft bekleed — rondgeleid.

Klaassen, tevens timmerman van beroep, is er trotsch op koster te zijn van de eerste en eenige protestantsche kerk, welke na de Hervorming in de zeventiende eeuw te Middelburg verrees. De reeds bekende kruisvorm viel dus bij de ronde Zeeuwen niet in den smaak. De overheid der stad wenschte eene koepelkerk, en wel in den geest der Nieuwe Luthersche kerk te Amsterdam. Volgens besluit der stadsregeering van 21 April 1663 werd het gebouw de Oostkerk genoemd, en, — na het doorworstelen van vele financieele moeilijkheden — op 6 Julij 1667 met eene plechtige leerrede door den bejaarden predikant Petrus van Thoor ingewijd.

Wat de middelen aangaat, door welke de buitengewone uitgaven voor dit kerkgebouw benoodigd, zijn besteed geworden, trachtte men bij den aanvang der stichting deze te vinden door eene verdubbeling der accijnsen op wijn en bieren; deze verhoogde belasting werd echter voor de burgerij op den duur ondragelijk. Daar de gewone inkomsten der stad niet toereikend waren, nam men de toelucht tot het negoteeren op lijfrenten; blijkens de stadsrekening werd ten behoeve der nieuw te bouwen kerk tusschen 1645 en 1670 aan deze uitgegeven voor f120.114,60. In 1647 begon de bouw der kerk; 1652 werd de eerste steen gelegd door Jonker Thibaut, zoon van den burgemeester Hendrik Thibaut. Nog heden is dit feit kennelijk uit de volgende dichtregels, met looden letters uitgedrukt op het voetstuk der lantaarn aan de oostzijde: „Dees Tempels eerste steen ter Godsdienst opgebouwt. Legt Burgemeesters Zoon Jonker Jan Thibaut.” De bouw werd in 1667 voleindigd en kostte in 't geheel f355.702,57½. Volgens de stadsrekening van dien tijd bedroeg de belooning aan den bouwmeester Drijffhout L 28 : 13 : 4 2) (T. Nagtglas, de Algemeene kerkeraad der Nederduitsche-Hervormde Gemeente te Middelburg, 1547 — 1880, Middelburg, I. C. en W. Altorffer — verder Naamlijst der geborene, gehuwde en overledene personen binnen de stad Middelburg en ambachten in het jaar 1834, bij C. Jongkindt aldaar. — Mengelwerk).

Deftig en statig ligt de Oostkerk, — niet ingebouwd zoals de Mare-kerk, de koepelkerk te Leiden, maar geheel vrij; de overheid is door alle tijden heen door aankoop van nieuwe gebouwtjes er op uitgeweest, de vrije ligging te verzekeren. — Dat niet alleen vrouwen nieuwsgierig zijn, werd mij bij de eerste wandeling rondom het gebouw bevestigd. Onze nieuwsgierigheid wordt namelijk door een uitbouw aan het achter- of westfront zeer opgewekt. Door de bank zijn de ruimten voor stovenbergplaats en voor het vertrekje van den dominee bij koepelkerken uitwendig tegen het achzijdig grondvlak aangebouwd en verfraaid de kerk geenszins. Drijffhout echter, als begaafd en bedachtzaam architect, componeerde voor de aangestipte doeleinden een zelfstandig werkend kunstwerk: een achzijdigen uitbouw door de hoofdlijst der kerk versierd, afgedekt door een koepelvormig dakje met kleine lantaarn, waarin de kerkklok hangt; deze uitbouw sluit harmonisch aan het kerkgebouw aan en vormt hiermede een organisch geheel. Voorwaar eene moeilijke taak voor den bouwmeester om bij herhaling der hoofdmotieven van het gebouw in zulk een sterk sprekend onderdeel, toch frisch en levendig zich te doen uiten. Onze aandacht wordt gevestigd op eene kleine steenen trap met zeven treden, waaraan een ijzeren leuning, beide oorspronkelijk behouden. Dit is de ingang alléén voor den predikant; het eikenhouten deurtje, waarboven het jaartal 1655 staat, geeft toegang tot zijn vertrek, alwaar eene zeventiend'euwsche schoorsteenmantel aanwezig is. Dit hoekje heeft door intiem karakter veel bekoring. Toch zal het binnentreden den dominee wel eens onbehagelijk gestemd hebben; dit hoekje namelijk is blootgesteld aan de noordelijke winden, die, — als ze vanuit de Noordzee over Walcheren's vlakten bij stormweer gestuwd worden — beuken op deze kleine deur; hoe menigmaal zal de predikant blijde zijn geweest, als hij het in een ommezien achter zich dicht kon trekken en hij het krassen in de zeventiend'euwsche hengsels vernam!

Betrachten wij den hoofdgevel van den tempel. Van de oostzijde voert eene breede straat naar de kerk en van daaruit is het hoofdfront, welke onze plaat op blz. 153 toont, het best te bezien. Waardig en kerkelijk is de indruk en gaarne onderschrijven wij het oordeel van den gewaardeerden architect en kunsthistoricus C. H. Peters, dat de Oostkerk te Middelburg in elk opzicht een meesterstuk is; men mist hierin gaarne Jacob van Campen's begaafde hand, welke in andere kerkgebouwen dikwijls overheerscht. Moge ook de lantaarn, door zuilenmotieven versierd, eerder iets te zwaar en iets te hoog ontworpen zijn, het bouwwerk als geheel pakt door ingetogenheid en ernst van uitdrukking. Op- en aanmerkingen zijn misplaatst, alwaar de architect zooveel goedschenkt. Het laagaangezette van den koepel, welke zoals reeds werd aangestipt, onmiddellijk op de muren rust, doet volgens onze opvatting dien ernst geboren worden, welke zoozeer het bereikte kerkelijk karakter toont. Wij mogen trosch zijn op dit in soberen vormenspraak gestichte monument, dat door pietiteit in alle onderdeelen zoo goed bewaard bleef. — Deftig heeft Drijffhout het in- en uitgaan der kerkbezoekers ontworpen. Het intreden namelijk geschiedt slechts door de beide kleine deuren van het hoofdfront; door de groote- of hoofddeur gaat de gemeente uit; de twee kleinere zijn dan gesloten. Dit werkt stemmiger dan dat het uitgaan door vier uitgangen geschiedt, wat meestal in andere kerken plaats heeft. Daar de Oostkerk ongeveer elfhonderd zitplaatsen heeft, kan het uitgaan slechts heel, heel langzaam geschieden, en ik stel mij voor hoe deze Zeeuwsche

gemeente, — door het klimaat weleens zwaarmoedig gestemd — schuifvoetend het Godshuis verlaat. Evenals bij de kerk te Woubrugge, (zie Buiten van 3 Maart 1917) heeft ook hier de ontwerper rondom de kerk eene stoep van zeven treden aangebracht; ook dit optreden tot de twee aangehaalde kleine ingangen, rechts en links van de hoofddeur, werkt stemmig.

Toeven wij een korte wyl bij het Oost- of hoofdfront, dat, niet-tegenstaande het rijke motief der versieringen van den hoofdingang door pilasters en bekronend fronton, kerkelijk aandoet. Geestig zijn de twee kleine deuren met ornamentale bekroning gecomponeerd; deze behooren tot de intiemst gedachte onderdeelen, boeien onze belangstelling en wettigen het verlangen nauwkeurig de opschriften te leeren kennen. Het deurtje naar rechts, het noordelijke, draagt het jaartal 1656; boven het andere is helaas het jaartal verdwenen. In de cartouche van het boogvormig afgesloten rechtsche deurtje staat in relief met verguld schrift op eene plaat van zwarten achtergrond; ornamentaal versierd —, het volgende:

Ecclesiastis Cap—4 vers 17
Bewaart uwen voet
Als Ghij. Ten Huijse
Godes ingaet. Ende
Sijt Liever Na. Bij.
Om te hooren. Dan om
der Sottens lacht.

Op de plaat boven het linkerdeurtje:

Genesis cap 28 vers 16
Gewisselick is de Heere
aan deze plaatse
Dit is niet dan een huis
Godes. Ende dit is de
poorte des hemels.

Ook de groote deur, — de eenige uitgang der kerkgangers —, geeft stemmigen indruk. Wel doet het hoofdfront der kerk eerder wat druk; mooier en rustiger zoude de werking worden door het vervallen der beide geornamenteerde vensters boven de beide kleine deurtjes, welke echter misschien den bouwmeester onmisbaar bleken te zijn voor de verlichting van het interieur. Maar aanmerkingen zijn ongeoorloofd, daar waar de artiest zooveel goeds schenkt. Hoog boven de groote deur, in het fries van den koepel, prijkt het wapen van Middelburg. Ook boven den grooten ingang is een opschrift geplaatst; het bevat de volgende uitspraak:

I Cor. cap. 15 V. 55, 56, 57.
De poort is verslonden tot overwinning, dood waar is uw prikkel, hel waar is uwe overwinning; de prikkel des doods is de zonde en de kracht der zonde is de wet.

De achzijdige kerk wordt door zeven boogvormig afgesloten lichtramen, omlijst door pilasters met Jonische kapitelen, verlicht. Eene zijde van het achzijdig gebouw heeft dus geen venster; tegen dit vlak bevindt zich aan den buitenkant de omschreven driezijdige aanbouw, waarin de kerkklok zich bevindt. Tegen den binnenkant is het groote orgel geplaatst, — geschonken door bijdragen der gemeenteleden — en ingewijd op 19 Januari 1783. De kerk is in baksteen opgetrokken met plint van Belgischen hardsteen in mooien donkergrijzen toon. Ook in kleinere ornamentale versieringen uit Drijfhout zich artistiek, o.a. in de in gehouwen steen gebeeldhouwde guirlanden aan den onderkant der hooge lichtramen aangebracht; schelpen, bloemen en vruchten zijn hierin de hoofdmotieven; een paar dezer versieringen hebben ernstiger karakter, afbeeldingen van doodshoofden, beenderen, afgemagerde handen, zandloopers, herinneringen aan de vergankelijkheid van ons bestaan. — Het interieur van de Oostkerk, in sobere vormen gehouden, doet sympathiek aan. Het toont een pakkend kerkelijk geheel. Laat men na rustig toeven de blik van de muurvlakten langs de hooge koepelwanden opwaarts dwalen, dan is de indruk verheffend te noemen. Gaarne geven wij aan Drijfhout de eereplaats onder de Hollandsche zeventiend'eeuwsche bouwmeesters van koepelkerken, evenals voor kruiskerken die rang aan Daniël Stalpaert werd toegekend. Ook constructief werkt de bouwmeester in het interieur als degelijk meester. Hij weet tegen den binnenkant van het achzijdig buiten-muurwerk acht zuilen, met Jonische kapitelen versierd, dusdanig ter versterking der groote ruimte aan te brengen, dat, — hoewel hoofddeelen van den bouw — deze toch ondergeschikt schijnen en het kerkelijk karakter in geen enkel opzicht verzwakken. Het interieur is goed verzorgd, te meer nu ook de eikenhouten banken van de verflaag ontdaan zijn. Beeldhouwwerk schijnt deze kerk, in tegenstelling van die te Maassluis, Bloemendaal e.a., niet gekend te hebben. Toch werken de eikenhouten banken, versierd met pilastermotieven met Jonische kapitelen, mooi; het geheel doet ingetogen-deftig aan. Oud glaswerk bleef in de beide lichtramen links en rechts van den hoofdingang ongeschonden bewaard. Wordt het plan verwezenlijkt om de zeven groote vensters, waardoor de kerk haar licht ontvangt, met gekleurd glas te voorzien, dan zal dit de stemming verhoogen en ook het interieur der Oostkerk van Middelburg tot de waardevolste van ons land doen tellen. De houten koepel is licht blauw getint; de lantaarn afgesloten. Boven eene der twee kleine deuren, welke, — zooals daareven is aangestipt — tot ingang dienen, is op eene tafel in tien regels I Petr. 2 vers 5 te lezen. De beide deuren, door mooie pilasters omlijst, werken ook hier, evenals aan de buitenzijde, intiem. — Door de welwillendheid van den koster werd ons het zilveren doopbekken getoond, dat

in een afgesloten kastje nabij den preekstoel wordt bewaard; het draagt het volgende inschrift:

Cornelis Gijze, geb. 24 Maart 1750, overl. 18 Jul. 1797 te Middelburg heeft bij codicillaire dispositie d t zilveren doopbekken gelegateerd om in de Oostkerk dezer stad Middelburg geplaatst en gebruikt te worden. gemaakt door L. Postma, 1797 den 20 Nov. in gebruik gegeven.

Het Fransche merk, op het voorwerp ingegraveerd, bewijst dat het genaast geweest is door de Franschen; drie kwart der waarde is door de kerk betaald om dit doopbekken te behouden. Helaas is het preekgestoelte, dat onder het orgel aan het westfront staat, niet in zijn geheel bewaard gebleven; slechts het onderste deel kenmerkt oorspronkelijkheid; het overige is van grenenhout in stijl bijgewerkt. Een opvallende curiositeit toont de kerk. In het zuidelijk front namelijk is in latere tijden een kleine ingang aangebracht, door welken alléén de hoogere beambten der stad binnentraden.

Men verlaat met weldadige gewaarwording dezen tempel, al wordt ook het meer geheimzinnige, dat menig zeventiend'eeuwsch Protestantsch kruiskerkje toont, niet bereikt; — maar dit is ook in eene koepelkerk niet uit te voeren. Moeilijk wordt het, om bij het verlaten van Zeeland's hoofdstad aan onze belofte getrouw te blijven, en niet de vele waardvolle middeleeuwsche monumenten, waaraan Middelburg zoo rijk is, te bezien. Maar om den indruk der Oostkerk niet met opzet voor ons gevoel te benevelen en te verkleinen, houden wij trouwelijk stand. Onmogelijk is het echter bij het vertrek aan de stad den rug toe te keeren, zonder even een blik te slaan op den Langen Jan, den hoogen toren, welke de oude veste nabij de Schelde door stoere kracht zoo opvallend typeert en op het stadhuis, eene der fijnste middeleeuwsche scheppingen voor wereldsch doeleind.

(Wordt vervolgd).

J. H. SCHORER.

1) A. W. Weissman bericht in zijn werk, — de geschiedenis der Neder'landsehe bouwkunst — dat de ontwerper der Oostkerk, Bartholomeus Drijfhout, een der meesters was, die buiten Amsterdam een arbeidsveld vond; omstreeks 1640 leidde hij alleen de werken aan de paleizen te Naaldwijk en te Rijswijk.

2) De fabriekmeester Barth. Drijfhout ontving (Vlaamsch pond) 28:13 schellingen: 4 grooten voor het „visenteeren ende besichtigen van stadtswege in Hollandt diverse gestichten en kercken mitsgaders over 't nemen van oculaire inspectie van de plaetse alhier daar de nieuwe kercke zoude worden gebouwt, alsmede het maecken van een besteck ende raminge of te staet van costen derzelve" 1644. Het bedrag van 28:138:4 gr. is in onze munt f 172, de waarde van 't geld was in de zeventiende eeuw veel hooger dan tegenwoordig.

Foto C. Steenbergh.

DE OOSTKERK TE MIDDELBURG.
VOORZIJDJE MET INGANG.

DE GEBOUWEN DER O.-I. COMPAGNIE.

(Vervolg van blz. 131).

II. DE KAMER HOORN.

DE naam Hoorn heeft in de geschiedenis van den overzeeschen handel der Zeven provinciën een goeden klank. En wël mocht Huyghens West-Friesland's hoofdstad noemen de Moederstad

Van Mannen, die vermant, voor Mannen noyt en weken,
Van Zeylers, die verzeylt, voor Zeylers noyt en streken,

en wël mocht Vondel haar roemen als de plaats, die

...helden teelt, en magt van Oorlogschepen
En Vlooten, die den Oegst des Aardbooms binnen slegen,
Of wijder voeren, dan de onendige Oceaan
Van alle stranden wort beschenen van de Maan.

Hoorn moge — blijkens het bedrag, waarmee het in het kapitaal der Oost-Indische Compagnie deelnam — minder kapitaal-krachtig zijn geweest dan Enkhuizen, het heeft koene zeevaarders opgeleverd, wier namen tot op dezen dag schitteren. Wij noemen slechts Willem Corneliszoon Schouten, die op het schip „de Eendracht”, meerendeels met Hoornaars bemand, een nieuwen door-tocht ontdekte naar de Zuidzee, en kaap Hoorn zijn naam gaf; Abel Tasman, wel eens de grootste zeevaarder der 17de eeuw genoemd; Ijsbrandt Willemz. Bontekoe, wiens avontuurlijke tocht met het schip „Nieuw Hoorn” in zijn in 1646 voor 't eerst verschenen en aan „de Heeren Bewindhebbers van de O. I. Compagnie ter kamere van Hoorn” opgedragen merkwaardig „Journaal ofte gedenkwaardige beschrijving van de Oost-Indische Reyse” vereeuwigd is, een boek waaruit o.a. blijkt, welk een groot getal Hoornsche zeelieden toen in Oost-Indië en elders waren verspreid. Deze mannen, die op hunne ranke zeilschepen over wijde oceanen naar verre, onbekende streken voeren, meer der ontdekkingslust en ondernemingsgeest gedreven, dan door zucht naar geldelijk gewin, zic, dat waren kerels die wij nóg kunnen bewonderen. Een kèrel, een man uit één stuk en bovendien een hoogst bekwaam krijgsoverste en bestuurder was ook die andere zoon van Hoorn: Jan Pietersz. Coen; hij moge niet ten onrechte den „voor geen wreedheid terugdeinzende provoost geweldige van de Edele Compagnie” genoemd zijn, men vergete hierbij niet, dat slechts een koude hardvochtige natuur als deze beroemde landvoogd aardsch gezag kan vestigen, zoolang op deze wereld nog macht boven recht gaat. Ware hij als mensch grooter geweest, hij zou niet de grondvester van het Nederlandsch gezag in Indië zijn geworden. Als onbaatzuchtig trouw dienaar van de zeventien baatzuchtige kleine koningen der Compagnie heeft hij trouwens niet te loochenen goede karaktereenschappen gehad.

Al te veel woorden aan Coen gewijd, in deze artikelenreeks, die immers geen geschiedenis van de Compagnie wil geven — zoo zal men misschien opmerken. Maar het valt moeilijk over de kamer Hoorn der Compagnie te schrijven en over dezen man te zwijgen. Dit gaat te minder, waar Hoorn niet slechts de stad was, waar Coen's wieg stond, maar de geboortestad, die hem klaarblijkelijk zeer lief is geweest. Heeft hij niet de stad, door hem op de puinhoopen van Jacatra gesticht, het latere Batavia, aanvankelijk „Nieuw-Hoorn” genoemd? En is hem niet vaak, en naar 't schijnt niet ten onrechte, verweten, dat hij allen voortrok, die uit Hoorn geboortig waren? Is hij ten slotte niet — zij 't korten tijd — van 1626 tot 1627, Bewindhebber der kamer Hoorn geweest?

* * *

Evenmin als te Enkhuizen werd voor de kamer Hoorn terstond een nieuw Huis gebouwd, al lezen wij, dat na de stichting der Compagnie te Hoorn een „fraeye kamer” werd „opgericht”. Deze „oprechting” bestond echter in het voor dit doel inrichten van het voorste gedeelte van het leegstaande St. Geertenklooster aan de Nieuwstraat, ten Zuiden van het, blijkens een jaartal boven den doorgang, ter zelfder tijd — in 1603 — gebouwde poortje, dat naar de Wisselstraat voert. Hier vinden we thans een breed heerenhuis met 18de eeuwschen soberen voorgevel; van het oude gebouw zijn vermoedelijk nog slechts enkele muren en

het dak over, hetwelk tenminste dezelfde gedaante vertoont als dat van het oude Oostindische Huis zooals dat op de plattegronden is geteekend. Overigens kunnen we niet zeggen, hoe dit Huis er uitzag. We weten slechts dat in 1532 Heeren Bewindhebbers, achter deze hunne vergaderplaats, in de Wisselstraat een steenen muur met een sierlijke poort lieten bouwen, waarin het jaartal in hardsteen uitgehouwen was, terwijl boven den ingang het monogram der O. I. Compagnie kamer Hoorn, en daarboven, in het fronton, het wapen van West-Friesland prijkte: van deze poort is niets meer over.

Het nieuwe Oost-Indische Huis, voor de kamer Hoorn gebouwd, verrees aan de zuidzijde van de Muntstraat, op de plaats, waar het eerste gebouw van de West-Friesche Munt stond, dat nu naar de overzijde van de Muntstraat werd verplaatst. Dit geheele stads-gedeelte, ook de Muntstraat, behoorde vóór de Hervorming tot de terreinen van het in 1400 gestichte St. Catharyneklooster.

Wanneer dit Oost-Indische Huis is gebouwd? J. C. Kerkmeijer spreekt in zijn „Beschrijving van Hoorn” 1) het vermoeden uit, dat dit vóór 1632 zou zijn geschied, en ter verklaring van dit vermoeden wijst hij op den in dit jaar gebouwden muur met poort, waarvan wij hierboven spraken. Nu is er inderdaad achter het nieuwe Oost-Indische Huis aan de noordzijde van de Wisselstraat nóg een muur met — onversierde — poort, die toegang tot de achterzijde van het Huis geeft, maar er is geen enkele reden om aan te nemen, dat hier en niet aan de zuidzijde van de Wissel-

straat, dus achter het oude Huis, de muur met poort werd gebouwd, waarvan in Velius' kroniekschrijver is dit, omdat het nieuwe gebouw, dat nog bestaat, een laat-zeventiende-eeuwsch karakter heeft 2). Wij gelooven dan ook met meer grond te mogen aannemen, dat het nieuwe Huis omstreeks 1682 gebouwd is. En dit, omdat een zijner vertrekken — vermoedelijk de kamer der Bewindhebbers — gesierd is geweest met een zeer fraai schoorsteenstuk, waarop de Bewindhebbers der Kamer in genoemd jaar zijn afgebeeld. Dit stuk, geschilderd door Joh. de Baen en gevat in een mooie ebbenhouten betimmering met verguld snijwerk, hangt thans in een der bovenzalen van het Westfriesch Museum, zeer ongunstig, en slecht belicht, maar het laat toch niet na indruk te maken. Welk een energieke, schrandere koppen komen onder de statige pruiken te voorschijn! Zes zijn achter een tafel gezeten, de zevende, de „boeckhouder” Carbasius, staat achter hen; op den voorgrond

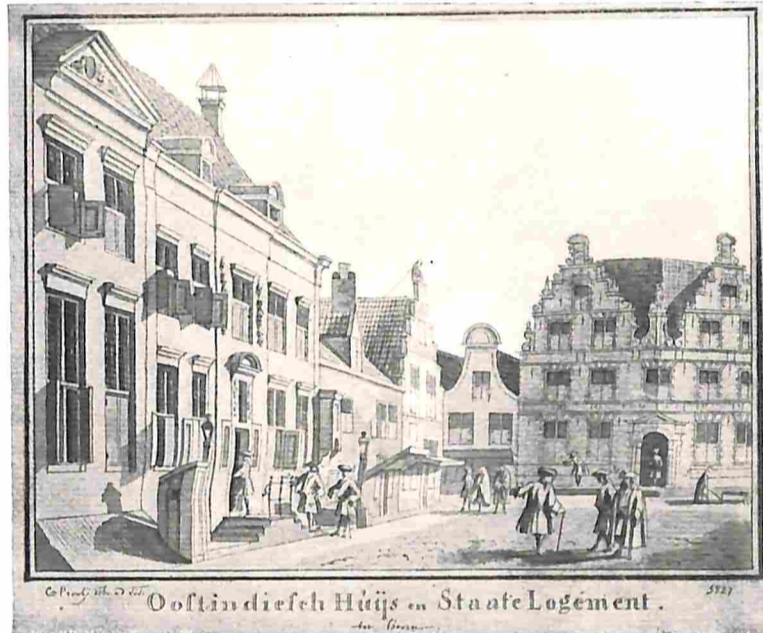
een globe en opengeslagen atlas. In de zijstukken, geschilderd, door M. Withoos, zijn, temidden van lauwer- en eikenbladen, de wapens der zeven aangebracht.

Hoorn's Oost-Indisch Huis heeft uitwendig zijn oude gedaante vrijwel behouden. Nog altijd prijkt zijn sobere baksteenen voorgevel (die in het stadje, dat nog zoovele tekenachtige gevelsrijk is, slechts weinig opvalt) ter weerszijden van het raam boven de deur met festoenen en twee schilden, waarvan het één met een scheepje en het ander met het monogram der kamer van Hoorn is beschilderd; nog altijd houden in het fronton van den linkervleugel, te midden van vruchten-voorstellingen, vier engelen een schild met hetzelfde monogram. Maar veel is bedorven door het vervangen van de oude kruisramen met luikjes, zooals het plaatje op deze bladzijde die te zien geeft, door moderne vensteropeningen, van koude groote vensterruiten voorzien.

Inwendig vertoont het Huis niets merkwaardigs meer: alleen herinnert de eenvoudige portiek in de vestibule (in welker gebroken fronton alweer een schild het monogram der kamer Hoorn vertoont, dat ook aan de achterzijde boven den boog is aangebracht) aan de oude bestemming van het gebouw. In de 16de eeuw is het voor allerlei doeleinden gebruikt; er hebben militairen in gelegen, een rederijderskamer hield er hare bijeenkomsten, er werd muzikles en naailes in gegeven. Tot in 1868 de Hoogere Burgerschool er in gevestigd werd. Deze bleef er tot 1911. Thans doet het huis dienst als Rijks Normaal- en Burgeravond-school. Alle vertrekken zien er thans uit zooals niet al te fraaie schoollokalen er plégen uit te zien, behalve de kamer van den directeur, die natuurlijk iets warmer en gezelliger is; dit vertrek

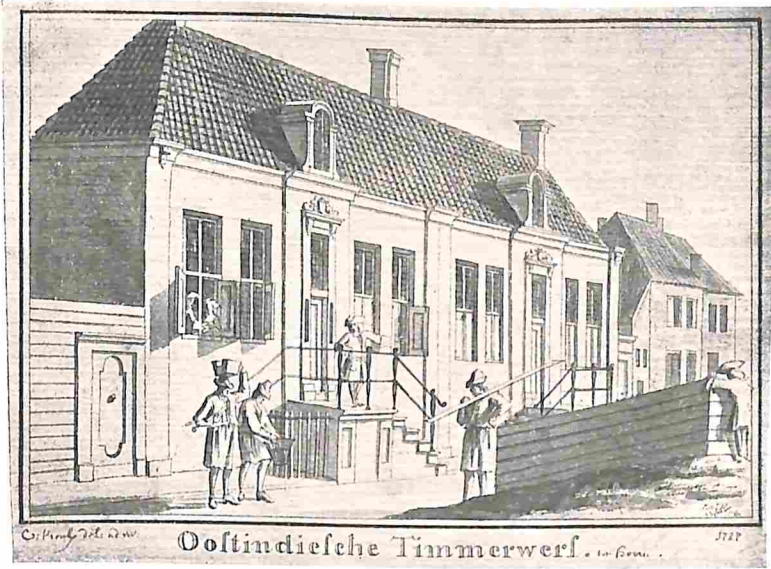
1) Bulletin van den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond, 1916, blz. 171.

2) Van Arkel en Weissmann, zeker op dit punt tot oordeelen bevoegd, zijn van de zelfde meening. Zie „Noord Holl. Oudheden”, I, blz. 72.

DE GEBOUWEN DER O.-I. COMPAGNIE.
HET OOST-INDISCH HUIS AAN DE MUNTSTRAAT TE HOORN
(LINKS). GEBOUWD OMSTREEKS 1682 EN NOG IN HOOFDZAAK
HETZELFDE UITERLIJK BEWAARD HEBBEND.

Naar de tekening van C. Pronk.

DE GEBOUWEN DER O.-I. COMPAGNIE.
HUIZEN VOOR DEN EQUIPAGEMEESTER EN DEN MEESTER
SCHEEPSTIMMERMAN BIJ DE O.-I. WERF TE HOORN. DE
WERF EN ALLE DAARBIJ BEHOORENDE HUIZEN ZIJN
SPOORLOOS VERDWENEN.
Naar de tekening van C. Pronk.

schijnt vroeger de kamer der Bewindhebbers te zijn geweest. De woning van den concierge, tegen het Huis aangebouwd, schijnt ook reeds van het einde der 17de eeuw te dateren; in een der vertrekken zagen wij een mooie, maar geel geverfde wandbetimmering met sierlijk spiegeltje boven den schoorsteen, een en ander in een stijl die aan Lodewijk XV doet denken.

Wij gelooven niet dat het huis van de Muntstraat ten oosten van het Oost-Indische Huis ooit deel heeft uit gemaakt van dit laatste, zooals wel gezegd wordt; volledigheidshalve wijzen wij echter op de mooie portiek die zich in de vestibule van deze woning bevindt en in „Buiten” van 30 Dec. 1916, blz. 622, werd afgebeeld.

In 1606 werd een „heerlijk Pak-huis” — zooals Velius zegt — gebouwd tusschen de zuidzijde van de Turfhaven („Onder de boompjes”) en den vestwal, en de geheele westzijde van de Fabrieksteeg beslaande, die nu weldra den naam van Pakhuissteeg kreeg. Het bestaat nog, (zie de afb. hieronder), maar zijn gevel is gedeeltelijk bepleisterd, gedeeltelijk grijs-wit geverfd; het meest bezienswaardige ervan is nog het deurkozijn van den voorgevel, waarop een schild met een zak en het jaartal 1606 is aangebracht. Dit pakhuis is thans in verschillende woningen voor gehuwde militairen verdeeld.

Moeten we Centen gelooven (en waarom zouden we het niet?) dan zijn er later nog verschillende andere pakhuizen door de kamer te Hoorn gebouwd; een er van, van 1670 dateerend, waarschijnlijk naar een vroegeren gevelsteen de „Lastdrager” genoemd, en — door een particulier gebouwd — eerst later door de O.-I. Compagnie aangekocht, wordt nog als zoodanig aangegeven. 't Is het tegenwoordige Militaire Hospitaal aan de Modderbakken achter de Gasfabriek. Iets fraais biedt de dubbele gepleisterde gevel niet meer.

De timmerwerf der Compagnie was gelegen aan de uiterste zuidoostpunt van de stad, tusschen de Kiel- of Nieuwe Oudehaven en de zee, op een landstrook, die bij de vergroting van 1608 bij de stad was getrokken of liever, op de zee was veroverd. In 1723 werden bij de werf twee huizen gebouwd, een voor den Equipagemeester en een voor den Meester Scheepstimmerman (zie het prentje hierboven). Negen jaar later verrees hier ook een Scheepmagazijn, dat aan de werf een sierlijke poort tot ingang had. En nog in 1757 is men hier met verbeteren bezig; in dat jaar toch werden eenige houten loodsen door een steenen gebouw vervangen. In 1767 werd de werf zelfs nog door slooping van eenige huisjes aan het Slangenpad vergroot. Wel een bewijs dat de scheepsbouw te Hoorn toen nog iets te beteekenen had — men bouwde er in dien tijd nog een soort van groote schepen, „Hoornsche Katten” genaamd — en Heeren Bewindhebbers, ondanks den achteruitgang van Hoorn's zeehandel, den moed nog niet lieten zinken.

Van dit alles, van de werf, de sierlijke poort, het scheepsmagazijn en alle andere gebouwen, is geen spoor meer over; evenmin van de haven, waaraan de werf was gelegen. De plaats is zelfs niet meer gemakkelijk aan te duiden; men zouke ze ten zuidwesten van het terrein der Gemeente-reiniging, in de nabijheid van twee kogelvangers en een groepje van

vier boomen op het buitendijksch land, en gedeeltelijk in zee. Hier is Hoorn in de laatste eeuw tot onherkenbaar wordens toe veranderd; van de plaats, waar eens de schepen getimmerd en te water gelaten werden, die zoovele koene mannen over de zeeën droegen, heeft de stad, die overigens vrijwel haar ouden omvang heeft weten te behouden, zich geheel teruggetrokken. Als wilde zij duidelijk te kennen geven, dat zij van de zee, die haar eens roem en rijkdom bracht, niets meer te verwachten heeft.
(Wordt vervolgd). A. L.

Wilde dieren, die ik gekend heb

13)

DOOR E. THOMPSON SETON.

BINGO, HET VERHAAL VAN MIJN HOND.

I.

HET was vroeg in November 1882, en de winter in Manitoba was juist begonnen. Ik zat een oogenblikje lui in mijn stoel achterover te wippen na 't ontbijt, beurtelings uit het eene raam van onze hut kijkend, waar door een stukje van de prairie te zien was en het eind van onzen koeienstal, en naar het oude rijmpje van den „Frankkelyn's dogge,” dat op het blok hout er dicht bij gespijkerd was.

Bingo

„The Frankkelyn 's dogge leaped over a style,
And yey yclept him lyttel Bingo,
B - i - n - g - o.
And yey yclept him lyttel Bingo.

The Frankkelyn's wyfe brewed wutte-brown
And he yclept ytte rare goode Stingo,
S - t - i - n - g - o.
And he yclept ytte rare goode Stingo.

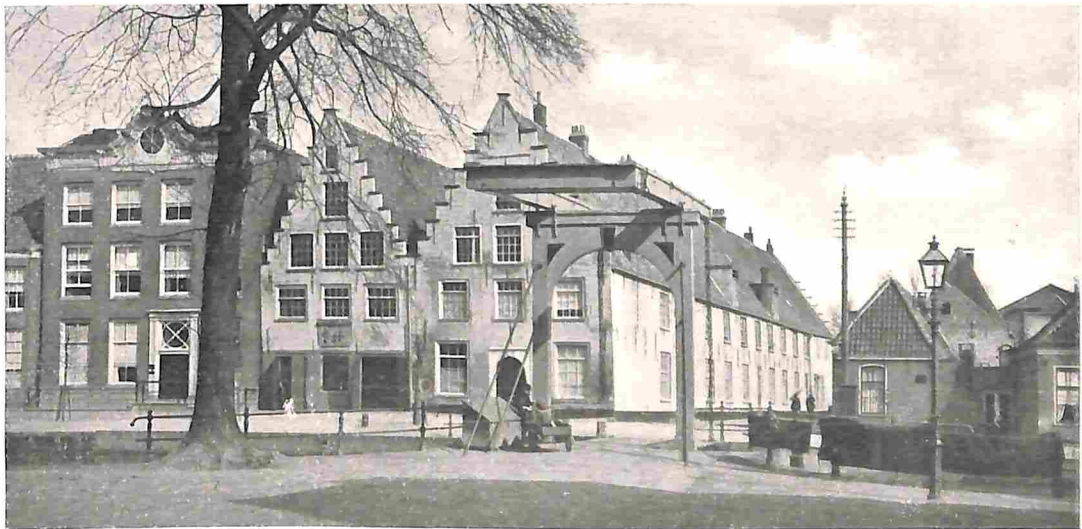
Now ys not this a prettete rhyme,
I thynke ytte ys bye Jingo
J - i - n - g - o.
I thynke ytte ys bye Jingo.

Maar het droomerig mijmeren over het rijmpje en het uitzicht uit het raam werd snel verjaagd, doordat ik een groot grijs dier over de prairie naar den koestal zag hollen, op de voeten gevolgd door een wit en zwart dier.

„Een wolf!” riep ik uit, en een geweer grijpend vloog ik naar buiten om den hond te helpen. Maar voor ik ze bereiken kon, waren ze den stal weer uit, en na een korten tijd over de sneeuw gelopen te hebben, keerde de wolf zich om, en de hond, de collie van onze burens, draaide in een kring om hem heen om te zien of hij kans zag hem te bijten.

Ik schoot eenige keeren mijn geweer af, hetgeen alleen maar ten gevolge had dat zij weer wegreunden over de prairie. Na dat eenigen tijd volgehouden te hebben, sloot die weergalooze hond den wolf in en greep hem bij zijn schonken, maar ging toen weer achteruit om aan den wijd-opengesperden muil van zijn vijand te ontsnappen. Dan bleven ze weer stil staan om te vechten, gevolgd door een rennen over de sneeuw. Telkens werd dit tooneel herhaald na een paar honderd meter. De hond legde 't zóó aan, dat iedere nieuwe aanval hem dichter bij de huizen bracht, terwijl de wolf tevergeefs beproefde hoe langer hoe meer achteruit te gaan, in de richting van de donkere boomengroep in het Oosten. Eindelijk, nadat ze zoowat een mijl al vechtende hadden afgelegd, haalde ik ze in, en toen de hond zag dat er hulp op kwam dagen, sloot hij den wolf in voor den eindstrijd.

Na een paar seconden kon ik uit den bal van vechtende dieren den wolf ontdekken, die op zijn rug lag, met den bloedenden collie aan zijn keel, en het was nu gemakkelijk voor mij om na-

DE GEBOUWEN DER O.-I. COMPAGNIE.
HET VOORMALIG OOST-INDISCH PAKHUIS AAN DE TURFHAVEN TE HOORN
(RECHTS), GEBOUWD IN 1606, IN ZIJN TEGENWOORDIGEN TOESTAND.

derbij te komen en een eind aan 't gevecht te maken door den wolf een kogel door zijn kop te jagen.

Toen onze wonderbaarlijke hond gezien had dat zijn vijand dood was, keek hij er geen tweeden keer meer naar om, maar begon op een sukkeldrafje in de sneeuw naar de boerderij te loopen, die vier mijl verder lag, en waar hij zijn baas achtergelaten had toen de wolf opgejaagd was. Het was werkelijk een buitengewone hond, en zelfs als ik hem niet bijgestaan had, zou hij ongetwijfeld den wolf alleen gedood hebben zooals ik hoorde dat hij andere wel eens gedaan had, niettegenstaande het feit dat de wolf hoewel van een klein prairie-ras, veel grooter was dan hij zelf. Ik was vol bewondering over de dapperheid van den hond, en trachtte dadelijk hem tegen iederen prijs te koopen. Het minachtend antwoord van den eigenaar was: „Waarom probeert u niet een van zijn jongen te krijgen?”

Daar Frank niet te koop was, was ik wel genoodzaakt mij zoo goed mogelijk met een anderen te behelpen, en het best was zeker een van zijn afstammelingen. Dat is te zeggen, een zoon van zijn wijfje. Deze hond, naar alle waarschijnlijkheid een afstammeling van den beroemden vader, was een soort zwart-harige rolmops, die er meer uitzag als een jong beertje met langen staart dan als een jongen hond. Maar hij had een paar bruine vlekken net als die op Frank's huid, en die waren naar ik hoopte, aanwijzingen voor toekomstige grootheid, en hij had een witte ring om zijn snuit.

Toen ik hem vervoerd had, moest ik een naam voor hem verzinnen. Die moeilijkheid was spoedig opgelost. Het rijmpje van „Franckelyn's dogge” was nauw verbonden aan 't begin van onze kennismaking, en daarom noemden wij hem plechtig „Bingo.”

II.

De rest van dien winter bracht Bingo in onze loods door, het luie, dikke leventje leidend van een goedigen, onervaren jongen hond. Iederen dag stopte hij zich vol met eten en werd hij dikker en onhandiger. Zelfs na treurige ervaringen had hij nog niet geleerd, dat hij zijn neus uit een rattenval moest houden. Zijn vriendelijkste „avances” tegen de kat werden geheel verkeerd opgevat, en het eenige gevolg ervan was een gewapende neutraliteit, die, van tijd tot tijd afgewisseld door een schrikbewind, tot 't eind toe bleef bestaan; welk einde kwam toen Bingo, die al vroeg toonde een eigen meening te hebben, liever in de kleine schuur ging slapen en onze loods geheel verreed.

Toen de lente kwam, begon ik ernstig met zijn opvoeding. Na veel moeite van mijn kant en veel pijn voor hem, leerde hij op een woord van mij op zoek gaan naar onze oude gele koe, die naar willekeur op de niet omheinde prairie aan 't grazen was.

Toen hij er eenmaal achter was, vond hij dit een erg prettige opdracht, en niets deed hem meer genoegen dan een bevel om de koe te gaan zoeken. Hij vloog dan weg, blaffend van genoegen en omhoog springend om beter over de vlakte naar zijn slachtoffer uit te kunnen zien. Na een korten tijd kwam hij dan terug; haar in vollen galop voor zich uit drijvend, en haar geen rust gunnend, voor zij, hijgend en blazend, veilig in het verste hoekje van haar stal gedreven was.

Als hij wat minder krachtadig opgetreden was, zou het beter geweest zijn, maar wij lieten hem zijn gang maar gaan, totdat hij zóó dol op zijn bijna dagelijksche jachtpartij werd, dat hij de oude „Dunne” begon naar huis te jagen, zonder dat 't hem bevolen was. En eindelijk begon deze energieke herder niet eens of twee keer, maar wel een dozijn maal per dag er op uit te trekken, op zijn eigen houtje en bracht de koe dan naar haar stal terug.

Eindelijk werd het zóó erg, dat Bingo, wanneer hij maar behoefte aan een beetje beweging had, of een paar minuten niets te doen had, of er zelfs maar even aan dacht, wegvloog en een tijdje later weer terug kwam, de ongelukkige koe in vollen galop voor zich uitjagend.

In het begin was dit zoo erg niet, daar het de koe weerhield van te ver af te dwalen; maar spoedig zagen wij, dat het haar belette veel te grazen. Zij werd mager en gaf minder melk; het scheen haar zenuwachtig te maken, daar zij altijd naar dien naren hond uit moest kijken, en soms bleef zij 's ochtends maar in de buurt van haar stal omhangen, alsof zij bang was zich naar buiten te begeven en dadelijk weer opgejaagd te worden.

Het ging nu heusch te ver. Alle pogingen om Bingo's ijver een weinig te beteugelen liepen op niets uit, en dus moest hij gedwongen worden het heelemaal te laten. Hoewel hij haar niet meer naar huis durfde jagen hierna, bleef hij zijn belangstelling in haar toonen door bij de staldeur te gaan liggen als zij gemolken werd.

Toen de zomer in 't land kwam, werden de muggen een vreeselijke plaag, en het kwaadaardig heen en weer slaan van Dunne's staart als zij gemolken werd was haast nog lastiger dan de muggen zelf.

Fred, de broer die voor 't melken zorgde, was zoowel vindingrijk als ongeduldig van aard, en hij bedacht een eenvoudig middel om aan 't slaan van den staart een eind te maken. Hij maakte er een steen aan vast, en begon toen vroolijk met zijn werk, overtuigd dat 't nu erg gemakkelijk zou gaan, terwijl wij vol twijfel toe keken. Plotseling klonk een dofte slag door de wolk van muggen, gevolgd door gevloek. De koe ging rustig door met kauwen, totdat Fred op stond en haar woedend te lijf ging met den drievoet. Het was al erg genoeg om zoo'n ellendige steen tegen je oor aan te krijgen maar de luidruchtige vroolijkheid en de grappen van de omstanders maakte het ondragelijk.

Toen Bingo het lawaai hoorde, dacht hij dat ze hem nodig hadden, vloog naar binnen en viel Dunne aan den anderen kant aan. Voor de rust weer hersteld was, was de melk omvergevallen, de emmer en de drievoet gebroken en hadden de koe en de hond een flink pak slaag beet. De arme Bingo begreep er niets van. Hij had al lang geleden geleerd die koe te verachten, en nu had hij er zóó genoeg van, dat hij besloot zelfs niet meer voor de deur van haar stal te gaan liggen, en van dien tijd af bemoeide hij zich uitsluitend met de paarden en hun stallen.

(Wordt vervolgd.)

Foto C. Steenb rgh.

PAKHUIS AAN DE OUDE DOELENKADE TE HOORN.

De Gouden Roos.

DE vierde Zondag in het octaaf van Paschen is het feest van Laetare. Dan weergalmt in de kerken van Rome de juichkreet: Laetare Jerusalem: verheug u, Jeruzalem!

Op dienzelfden dag wordt door den Paus in pontificaal, met groote plechtigheid, de Gouden Roos gewijd.

De roos heeft in de R. Katholieke Kerk een uitvoerige symboliek. Zij is het zinnebeeld van liefde, schoonheid, van het geloof, het gebed, (de rozenkrans), het lijden, het martelaarschap enz. dus van Maria, „de roos onder de doornen.” Zij is ook het symbool der stilzwijgendheid met betrekking tot het sacrament van de biecht; vandaar de uitdrukking: *sub rosa*. Verder staat zij in verband met de roos of rozentak „uit den wortel van Jesse,” (David's vader) en de roos „uit St Anna's schoot.” Vooral de vijfbladige roos heeft eene bijzondere betekenis met betrekking tot de vijf wonden des Heeren. Bij de Romeinsche gastmalen hing een roos boven de gasten, als teeken van vrouwelijkheid.

De *rosa aurea* of Gouden Roos, ock wel „deugdroos” genoemd, is een sedert de XIIe eeuw door den Paus gewijde roos van goud, het zinnebeeld van Christus. Zij symboliseert de deugden, welke de overheid heeft te bezitten en wordt geschonken aan staten, steden en corporaties, maar vooral aan vorstelijke personen. Volgens sommigen werd zij ingevoerd door Paus Leo IX (1049-1054) volgens anderen komt zij het eerst voor omstreeks 1400.

In 1518 werd zij den keurvorst Frederik de Wijze aangeboden om hem gunstig te stemmen voor de onderdrukking van de leer van Luther*).

De Gouden Roos vertegenwoordigt een waarde van 50.00 francs. Voor de vervaardiging ontvangt de goudsmid 20.000 francs. De massief gouden stengel is ongeveer een meter lang. Op de met edelgesteente bezette kelk zijn de namen gegraveerd van den Paus en van den vorst of de vorstin, die er mede wordt vereerd. Nadat de Roos door den H. Vader van welriekende balsem en muskuspoeder is voorzien en met wijwa er besprenkeld, wordt zij op het altaar neergelegd, waar zij gedurende het officie verblijft. Daarna wordt ze gelegd in een foudraal van wit atlas, met zilveren rozenknoppen versierd. Twee van 's Pausen adellijke lijfwachten brengen haar over aan hem of haar, die met het kostbare kleinoed wordt begiftigd, waarvoor de overbrengrers een aanzienlijk reisgeld genieten.

K. L. SCHAMP.

*) A. Rocca, Thesaurus pontificalium enz. 1745.